

Språkvård

TIDSKRIFT UTGIVEN AV SVENSKA SPRÅKNÄMNDEN

-
- 3 Olle Josephson:
Framtidens språkvård
 - 4 Björn Melander:
Språkpolitik för Sverige
 - 10 Stefan Haglund:
Engelska som koncernspråk
 - 14 Karin Carlson:
Tvåspråkiga naturvetare
 - 20 Frågor och svar
 - 28 Gunlög Sundberg:
Att bedöma texter
 - 34 Oddrun Grønvik: Stormakts-
modell eller nordisk modell?
 - 38 Kari Fraurud: Romani
 - 44 Nyutkommet
 - 48 Noterat

2/2002

Framtidens språkvård

Äntligen en långsiktig språkpolitik! Så vill man gärna sammanfatta förslaget från Kommittén först svenska språket. Det lades fram i början av april i betänkandet Mål i mun (SOU 2002:27) och presenteras i detta nummer av Språkvård av kommitténs huvudsekreterare, Björn Melander.

Kommittén vill se ett mångspråkigt Sverige. Alla medborgare ska kunna utveckla sitt modersmål, vilket det än är, och alla ska kunna lära sig främmande språk. Men svenskan ska vara det gemensamma språket, det som bär upp det svenska samhället och som vi alla måste kunna.

Om statsmakterna ska förverkliga en sådan språkpolitik behöver regelverk och institutioner reformeras. Kommittén tänker sig dels en språklag, dels en ny myndighet, Sveriges språkråd. Lagen ska säkerställa att svenska kan användas i hela samhället. Däremot lagstiftar man naturligtvis inte om lånord eller språkriktighet.

Den nya myndigheten ska bland annat göra vad Svenska språknämnden gör i dag. Men därtill kommer många nya uppgifter, som gäller t.ex. minoritetsspråk, uppföljning av lagstiftning och språkteknologiskt utvecklingsarbete.

Mycket av detta skulle vi vilja utträta redan i dag på Språknämnden, men vi saknar resurser. Det föreslagna språkrådet är därför välkommet. Det skapar utrymme för ett breddat språkvårdsarbete.

Flera artiklar i detta nummer av Språkvård ger en uppfattning om den typ av uppgifter som väntar. Stefan Haglund skriver om hur det nya arbetslivet kräver att medarbetarna fortbildar sig i engelska utan att svenskan för den skull stryker på foten; företagen behöver ordentliga språkstrategier. Biologiprofessorn Karin Carlsson rapporterar hur naturvetenskaplig universitetsutbildning kan läggas upp så att studenterna utvecklar både svenska och engelska som vetenskapsspråk. Gunlög Sundberg ger exempel på hur man ska bedöma andraspråksskribenters kunskaper i svenska utan att bara uppehålla sig vid ytfel. Oddrun Grønvik klargör att den nordiska modellen för språkpolitik ingalunda är självklar i ett internationellt perspektiv. Kari Fraurud sprider upplysning om romani, ett av fem svenska minoritetsspråk.

Kommitténs förslag är bra; de lägger grunden för en demokratisk språkpolitik. Men av artiklarna i detta nummer kan man också lära att lagstiftning och Sveriges språkråd ensamt inte förslår så långt. Det är inte lagar och myndigheter som ytterst formar språkutvecklingen. Det gör det dagliga språkvalet och språkbruket på arbetsplatser, i skola och högskola, i politik och medier, hos myndigheter och i vardagen. ■

Olle Josephson

Språkpolitik för Sverige

BJÖRN MELANDER

En ny lag om svenskan som Sveriges huvudspråk. Rätt för alla till modersmålet, till svenskan och till främmande språk. En ny myndighet, Sveriges språkråd, som arbetar för ett land där många språk samspelar och svenskan är huvudspråk. Det är några av de viktigaste förslagen i betänkandet *Mål i mun. Förslag till handlingsprogram för svenska språket (SOU 2002:27)*. Björn Melander, som varit kommitténs huvudsekreterare, sammanfattar.

I nästan ett och ett halvt år har en parlamentarisk kommitté med tio ledamöter, sex sakkunniga, åtta experter och två sekreterare arbetat med ett handlingsprogram för att främja svenskan. Den 2 april lade vi fram vårt betänkande – två volymer om sammanlagt nästan 750 sidor. Varför allt detta, kan man fråga sig.

Det är i grunden tre faktorer som gör att ett handlingsprogram behövs: 1) engelskan har fått en allt starkare ställning, 2) Sverige har blivit ett mångspråkigt och mångkulturellt samhälle, 3) kraven på en god förmåga att använda språket i såväl tal som skrift har generellt ökat i samhället.

Med utgångspunkt i den förändrade språksituationen har vi ställt upp tre språkliga mål som grunden för förslagen i handlingsprogrammet.

- Svenskan ska vara ett komplett och samhällsbärande språk.
- Den offentliga svenskan ska vara korrekt och välfungerande.
- Alla ska ha rätt till språk: svenska, modersmål och främmande språk.

Hur vill vi nu att dessa mål ska uppnås?

Komplett och samhällsbärande

Man använder mycket engelska i dagens Sverige. Studenter inom naturvetenskap

och teknik läser, skriver och talar i allt större utsträckning engelska under sin utbildning. Engelskan är förhärskande inom det internationella affärslivet, och ett ökande antal företag övergår till att ha engelska som koncern- eller arbetsspråk. Inom svenska tjänstemäns EU-verksamhet är engelskan det dominerande arbetsspråket. Exempelen kan lätt göras fler.

Om man i ett visst sammanhang övergår till att använda enbart engelska kommer svenskan att upphöra att utvecklas inom detta område. Så småningom blir det svårt att på svenska tala och skriva om företeelser inom det aktuella fältet. Det finns inte svenska termer för olika begrepp och man saknar svenskspråkiga texter att ha som förebild. På så sätt uppstår s.k. domänförluster. Sådana domänförluster gör att svenskan upphör att vara ett komplett språk. På sikt kan svenskan förlora funktionen som Sveriges samhällsbärande språk.

Det är uppenbart att svenska studenter, universitetslärare och forskare i många sammanhang behöver använda engelska. Men goda kunskaper i engelska står inte i motsatsställning till goda kunskaper i svenska. Tvärtom stöder språk varandra; har man tillgång till ett svenskt fackspråk blir man också bättre på engelska. Det behövs både svenska och engelska, inte engelska i stället för svenska!

Därför vill vi främja parallellt bruk av svenska och engelska inom utbildningssystemet. Bland annat föreslår vi en ökad

satsning på kurser i både svenska och engelska som vetenskapligt språk vid våra universitet och högskolor. Det bör vara ett mål för all högskoleutbildning att studenterna kan tala och skriva om sitt ämnesområde på såväl svenska som engelska. Den som lägger fram en doktorsavhandling på annat språk än svenska (vilket bör vara det vanligaste inom ett flertal fakulteter även i framtiden) ska t.ex. förse sin avhandling med en svensk sammanfattning.

Vi måste också säkerställa att svenska termer kan tas fram inom nya vetenskapliga och tekniska områden. Det arbete som görs av termgrupper som Svenska biotermgruppen är därför mycket angeläget. Fler sådana grupper behövs och vi föreslår resurser till dem.

Ett skäl till att försöka motverka att engelskan tar över den högre utbildningen helt är att inlärning och kunskapsinhämtning sker bäst på modersmålet. Samma resonemang kan föras om undervisningen i grund- och gymnasiesko-

lan. Bland annat av detta skäl bör man noga undersöka konsekvenserna när svenska elever undervisas på engelska i vissa ämnen, något som ju blir allt vanligare.

Det är viktigt att uppmärksamma de språkliga konsekvenserna av en allt mer globaliserad marknad och ett internationaliserat arbets- och affärsliv. Och vilka följder får det att delar av politik och administration numera hanteras på EU-

**Domänförluster
gör att svenskan
upphör att vara ett
komplett språk.
På sikt kan
svenskan förlora
funktionen som
Sveriges samhälls-
bärande språk.**

nivå? Här står frågor om våra rättigheter som konsument, arbetstagare och medborgare i centrum.

Den som köper en vara måste kunna få bruksanvisningar o.d. på svenska. Löntagare måste ha rätt att få sådant som skyddsföreskrifter, arbetsbeskrivningar och anställningskontrakt på svenska. Arbetstagarorganisationer måste ha rätt att få förhandlingsunderlag på svenska, om man så önskar. Och vi behöver initiera debatt kring svenska och engelska i arbetslivet. Vad är det egentligen man vill uppnå när man går över till att ha engelska som koncernspråk, och vilka konsekvenser får detta för t.ex. effektiviteten i arbetet?

Även i framtiden ska de lagar som gäller i vårt land vara skrivna på svenska. Svenska medborgare måste kunna följa utvecklingen inom politiken på svenska, och handlingar inom förvaltningen på olika nivåer måste finnas att läsa på svenska. Här gäller det framför allt att hävda rätten till svenska i EU-sammanhang. Vi föreslår därför att regeringen fastställer officiella svenska riktlinjer där det specificeras vilka regler som ska gälla för svenskans bruk inom EU.

Det finns också andra sätt att främja att det offentliga Sverige använder svenska. För att ge ett exempel på smått (men symboliskt viktigt) språkval: varför har Regeringskansliet e-postadresser på engelska och varför återfinns hovets webbplats på <<http://www.royalcourt.se>>?

Målsättningen att svenskan ska vara ett komplett och samhällsbärande språk ska inte ses som ett uttryck för en önskan att motarbeta minoritets- och invandrar-språk. I Sverige används många språk förutom svenska. Fem språk är nationella minoritetsspråk och teckenspråket är mo-

dersmål för de döva. Genom invandring har en lång rad språk kommit till vårt land; det uppskattas att det talas mellan 100 och 200 språk i dagens Sverige. Mångspråkigheten är en tillgång för både individen och samhället, och något som vi har all anledning att understödja.

Vi föreslår därför olika åtgärder för att främja Sveriges fortsatta utveckling som ett mångspråkigt samhälle. Tillgången till medier på minoritets- och invandrar-språk ska förbättras, och teckenspråkets rättsliga ställning ska klarläggas. Modersmålsundervisningen, d.v.s. undervisningen i andra modersmål än svenska, ska förstärkas.

Korrekt och välfungerande

Sedan flera decennier har det bedrivits ett aktivt och på många sätt framgångsrikt arbete för att myndighetstexter och liknande ska vara klara, enkla och medborgartillvända. En av svenskans styrkepunkter är den stora överensstämmelsen i samhället om vikten av ett klart och enkelt språk. Också i andra avseenden förefaller det stå väl till med den offentliga svenskan. Det finns t.ex. inte fog för att hävda att dagspressens språk skulle vara stätt i allmän försämring.

Men nya språkvårdsutmaningar uppstår när samhället förändras och tekniken utvecklas.

EU-medlemskapet har fört oss i närtkontakt med texter som ofta uppfattas som krångliga och svårbegripliga. De i huvudsak engelska och franska texter man översätter från måste därför få en enklare och mer läsartillvänd utformning, och vi föreslår att Sverige på EU-nivå verkar för att sådant arbete kommer till stånd. Översättningar måste också hålla hög klass. Centralt är då att de svenska översättarna

har bra stöd i sitt arbete av t.ex. tillförlitliga flerspråkiga termdatabaser.

IT-utvecklingen medför förändringar i sättet att skriva och läsa. Ordbehandlingsprogrammets olika typer av språkstöd som stavnings- och grammatikkontroll tar också över allt mer av den roll som ordlistor och skrivregelsamlingar tidigare haft. Vi föreslår därför bl.a. att språkvården ska följa utvecklingen på området och ges möjlighet att kunna kvalitetsmärka språkstödsprogram.

Massmediernas språk är inflytelserikt. Exempelvis introduceras många nya ord och uttryck genom reklam, i tidningsartiklar och liknande. Journalister, informatörer och andra verksamma inom mediebranschen är därför språkliga nyckelgrupper. Vi menar att undervisningen i svenska bör förstärkas inom utbildningen av journalister och informatörer. Viktigt är också att det finns ett nära samarbete mellan språkvården och massmedierna.

Allas rätt till språk

För den enskildes chanser i samhället är språket centralt. Allt fler genomgår allt längre utbildning. I arbetslivet har goda språkfärdigheter blivit viktigare och viktigare. I stigande grad efterfrågas också kunskaper i flera språk, inte bara svenska. Även i privatlivet sker liknande utvecklingar, t.ex. då vi förväntas kunna utföra ett ökande antal ärenden via Internet.

Språket är också nyckeln till kulturen, till historien, till litteraturen. Vår identitet är kopplad till språket, och språket är grunden för social gemenskap och grupptillhörighet. Speciellt viktigt är här naturligtvis modersmålet.

Alla måste därför ha rätt att utveckla en rik och allsidig språkförmåga. Vi föreslår att tre ”språkliga rättigheter” ställs upp:

– Alla ska utifrån sina förutsättningar ha likvärdiga möjligheter att lära sig svenska.

– Alla ska ha möjlighet att utveckla sitt modersmål (oavsett om detta är svenska eller något annat språk).

– Alla ska ha möjlighet att lära sig främmande språk.

I dagens Sverige har inte alla likvärdiga språkliga förutsättningar. Barn från skilda samhällsgrupper möter olika språkmiljöer i hemmet. Det finns exempelvis klara skillnader i läsvanor mellan olika grupper i samhället, och dessa har snarare ökat än minskat under det senaste decenniet. Ska alla barn få jämbördiga förutsättningar att utveckla sin språkförmåga måste sådana tendenser motverkas.

Staten måste därför fortsätta att stödja läsning och läsfrämjande verksamhet. Särskilt angeläget är att nå barnfamiljerna, eftersom förskoleåren är grundläggande för språktillägnet.

Språklig jämlikhet förutsätter också att alla får sitt språk respekterat. Detta kräver öppenhet och tolerans inför språklig variation. Inte minst gäller detta i förhållande

**Vi föreslår
att regeringen
fastställer officiella
svenska riktlinjer
där det specificeras
vilka regler som
ska gälla för
svenskans bruk
inom EU.**

till dem som talar svenska med brytning eller det som brukar kallas "Rinkebysvenska". En central uppgift för språkvården i framtiden är att medverka i en bred diskussion om "bra och dåligt språk" med utgångspunkt i Sverige som ett mångspråkigt och mångkulturellt samhälle.

Vidare kräver språklig jämlikhet fortsatt satsning på hjälpmedel åt funktionshindrade. Här öppnar IT-utvecklingen nya möjligheter.

För många i dagens Sverige är svenska ett andra eller främmande språk. Därför är det viktigt att skolämnet svenska som andraspråk ges goda förutsättningar. Medvetenheten måste öka om vad ämnet svenska som andraspråk innebär och vilken kompetens det le-

der fram till. Det finns även behov av att förstärka svenskundervisningen för invandrare (sfi). Vi föreslår bl.a. att man inrättar en lärarutbildning med särskild inriktning på undervisning för vuxna invandrare i svenska som andraspråk.

Som redan nämnts föreslår vi också att modersmålsundervisningen i våra skolor ges bättre förutsättningar – och med modersmål avses här andra modersmål än svenska. Ett skäl till detta är som framgått att vi vill understödja Sveriges fortsatta utveckling som ett mångkulturellt samhälle. Respekt för andras kultur kräver också respekt för deras språk, och möjligheten för den enskilde att utveckla den egna personliga identiteten är kopplad till möjligheten att utveckla modersmålet.

Också från utgångspunkten att alla ska kunna lära sig svenska finns skäl att förbättra modersmålsundervisningen. Goda kunskaper i modersmålet förbättrar möjligheterna att tillägna sig svenskan. Här som i andra fall gäller att språk stöder – inte motverkar – varandra!

Men modersmålen räcker inte. För att Sverige ska kunna hävda sig som kunskaps- och forskningsnation, ha ett konkurrenskraftigt näringsliv, vara ett internationellt verksamt land m.m. krävs också goda kunskaper i främmande språk. Från EU:s sida har man satt upp målet att unionens medborgare ska ha goda kunskaper i två främmande språk, utöver det egna modersmålet. Det anser vi vara ett rik-

tigt och viktigt mål.

Därför är det oroande att språkstudierna minskar på många håll: inom gymnasieskolan, inom studieförbunden och inom högskolan. Vi föreslår att gymnasieskolans meritvärderingssystem ändras så att det i högre grad uppmuntrar till språkstudier. Också antagningssystemet till högskolan bör utformas så att språkstudier på gymnasiet premieras.

Språklag, språkpolitik, språkråd

Svenskan har en undanskymd ställning i lagstiftningen. Vi föreslår att en språklag ska införas där det fastställs att svenskan är Sveriges huvudspråk. Detta skulle lyfta fram svenskan som en grundläggande del av det svenska samhället, kärnan i det som

Vi föreslår att en språklag ska införas där det fastställs att svenskan är Sveriges huvudspråk.

gör Sverige till Sverige. I internationella sammanhang skulle det också tydligt markera vilken vikt vi fäster vid vårt språk. Exempelvis skulle en språklag vara ett stöd i arbetet för att främja svenskans ställning inom EU. Den är också ett led i bejakandet av ett mångspråkigt samhälle. Ska vi dra nytta av en mångfald i kulturer och språk behövs ett gemensamt språk och vi alla kan mötas genom – i vårt fall svenskan.

Vi vill också att språkpolitik lyfts fram som ett eget område inom politiken. De tre ambitioner som bildar utgångspunkten för vårt handlingsprogram ska vara mål för politikområdet: svenskan som komplett och samhällsbärande språk, korrekt och välfungerande offentlig svenska och allas rätt till språk.

Vi föreslår också en ny myndighet för språkvårdande uppgifter. Denna skulle sköta de uppgifter som nu är Svenska språknämndens. Men den skulle också ta sig an nya uppgifter. En huvudfråga för den nya myndigheten skulle vara det som brukar kallas statusvård, d.v.s. frågor om vilken roll och funktion olika språk har i ett samhälle. Ett av målen för statusvården skulle då vara att svenskan ska förbli Sveriges huvudspråk, i enlighet med den språklag vi föreslår. Om Språkrådet ska syssla med uppföljning av språklagen och

språkpolitiken måste det få myndighetsstatus; sådana åligganden är typiska myndighetsuppgifter.

Statusvården kan inte inriktas mot enbart svenskan, utan måste utgå från Sverige som ett mångspråkigt land. Bland annat för markera denna inriktning mot Sverige som en språkgemenskap av flera språk föreslår vi namnet Sveriges språkråd. I rådet ska också ingå enheter för våra minoritetsspråk, i den mån företrädare för dessa språk så önskar. Nuvarande Sverigefinska språknämnden kan bilda en enhet inom rådet, och till rådet ska knytas kompetens beträffande teckenspråket.

Myndighetsspråkvård bör vara en viktig del av Språkrådets verksamhet. Den nuvarande Klarspråksgruppen överförs till rådet och ges utökade resurser till arbetet med myndigheternas språk. Ett språkteknologiskt sekretariat skulle också ingå, liksom en enhet med ansvar för en nationell språkbank. Denna skulle bygga vidare på den språkbank som nu finns vid Göteborgs universitet och vara placerad där. ■

Betänkandet kan i likhet med andra offentliga utredningar beställas från Fritzes förlag. Det finns även tillgängligt på nätet: <<http://www.sou.gov.se>>. Sammanfattningen har översatts till finska, meänkieli, samiska och engelska. Den finns också i lättläst version och som talkasset.

Engelska som koncernspråk

STEFAN HAGLUND

Svenskarnas engelska fungerar utmärkt i sociala sammanhang men räcker ofta inte i professionella situationer. Företag med engelska som koncernspråk behöver en språkstrategi: språkutbildning för medarbetarna, genomtänkt arbetsfördelning mellan svenska och engelska. Stefan Haglund är rektor i Företagsuniversitetet.

Internationaliseringen av svenskt näringsliv är påtaglig. Det finns många exempel på svenska företag som de senaste åren har gått samman med eller förvärvats av utländska företag. ABB, AstraZeneca, Danzas ASG, Nyman & Schultz American Express samt Kraft Freia Marabou är några av dem.

När ett svenskt företag fusionerar med ett utländskt uppstår nya språkliga scenarier i företaget. Engelska blir så gott som alltid det gemensamma språket, vilket

innebär att den svenska personalen måste kunna kommunicera med sina utländska chefer och kolleger på engelska. Det är också vanligt att utländska chefer och specialister kommer till Sverige för att under ett par år arbeta vid företagets enheter här. De brukar i de flesta fall arbeta helt på engelska men vill nästan alltid också lära sig lite svenska, främst av sociala skäl.

Jag vill i den här artikeln dela med mig av några erfarenheter från de språkliga scenarier som internationaliseringen skapar i svenska organisationer. Erfarenheterna har jag gjort som projektledare för ett antal större utbildningsinsatser i språk, kommunikation och affärskultur i svenska företag som internationaliserats.

Så gott som alla företag som går samman med ett utländskt bestämmer sig för att använda engelska som koncernspråk. Att det blir engelska beror naturligtvis främst på att det i första hand är amerikanska företag som vi går samman med

eller förvärvas av, men också på att engelskan i mycket snabb takt har erövrat ställningen som det gemensamma arbetsspråket i Europa.

Begreppet engelska som koncernspråk har använts av de stora svenska företagen i åtminstone 20 år och betyder att engelska är företagets officiella språk. Någon allmän eller mer detaljerad definition av begreppet finns inte. Jag har sett några utmärkta exempel på företag som på ett både strategiskt och konkret sätt definierat vad de menar med termen engelska som koncernspråk. Men jag har också sett många exempel på organisationer där engelska helt plötsligt blivit koncernspråk utan att någon tänkt närmare på vad det egentligen ska betyda.

I praktiken innebär engelska som koncernspråk nästan alltid att man talar engelska när någon som inte förstår svenska deltar i samtalet, t.ex. en representant för det amerikanska moderbolaget eller en grupp leverantörer från Tyskland. Det sker i formella situationer som möten och i samband med presentationer och föredragningar men också i informella situationer som i kaffe-pauser och när man tar en öl efter jobbet. Men engelska som koncernspråk innebär absolut inte att man alltid talar engelska på företaget. Det skulle inte vara särskilt funktionellt och säkert också uppfattas som löjligt att använda engelska i situationer där alla förstår svenska.

Vanligt är att man skriver på engelska i

rapporter och viss annan intern korrespondens. Engelska är också språket i organisationskisser och på visitkort, vilket innebär att titlar och befattningar är på engelska. Det bildmaterial som används i samband med företagspresentationer är ofta också på engelska.

Otillräcklig engelska

Hur klarar då vi svenskar att helt plötsligt börja tala engelska under en del av vår arbetstid?

Svenskar har en omtalat god förmåga att kommunicera på engelska och min erfarenhet är att kommunikationen fungerar ganska bra. Många svenskar, framför allt yngre, tycker om att få tillfälle att använda den engelska som de lärt sig i skolan och i samband med resor eller vis- telser utomlands.

Men många upptäcker också att den engelska som fungerar utmärkt i sociala sammanhang inte räcker till i professionella

situationer. Ganska vanligt är att man tycker att det är svårt att få fram sin åsikt i möten och diskussioner. Särskilt svårt är det att spontant och oförberett kunna formulera fakta och argument. Detta är ett språkligt problem som många anställda får möjlighet att attackera med hjälp av vidareutbildning i engelska, ofta bekostad av arbetsgivaren.

Det är inte heller helt ovanligt att svenskar tycker sig överkörda i möten; att stilen är tuff och kanske ibland hierarkisk i förhållande till svensk möteskultur. Detta är ett kulturellt problem som ofta beror

Många upptäcker att den engelska som fungerar utmärkt i sociala sammanhang inte räcker till i professionella situationer.

på att varken mötesledaren eller mötesdeltagarna har tillräcklig insikt i affärskulturella skillnader för att kunna se till att olikheterna inte skapar problem.

Många svenska chefer och medarbetare som jag har kommit i kontakt med nämner att de inte upplever sig lika professionella på engelska som på svenska. De skulle vilja vara tydligare och säkrare i möten, förhandlingar och telefonkontakter. Många tycker också att det är svårt att skriva på engelska, särskilt som engelskspråkig intern kommunikation ofta är mer formell i stilen än motsvarande svenska texter.

Jag minns särskilt en svensk chefssekreterare i 60-årsåldern, anställd i en tysk-svensk koncern. Hennes kunskaper i tyska var utmärkta och hon hade, delvis med hjälp av dessa men framför allt på grund av sin stora professionalism, under många år innehaft en av de mest prestigefyllda chefssekreterartjänsterna vid företaget. I slutet av 90-talet gick hennes företag samman med ett amerikanskt företag; engelska blev koncernspråk och chefssekreteraren fick en amerikansk chef, placerad i Stockholm. Helt plötsligt ändrade fundamenten för hennes arbete: nyttan av hennes goda kunskaper i tyska begränsades nu till kontakterna med den tyska enheten i bolaget, och hon var tvungen att arbeta nästan uteslutande på engelska. Jag minns hennes frustration över att på grund av språkliga begränsningar inte längre kunna vara excellent i sin yrkesutövning.

Språklig strategi

Vad gör då svenska företag för att hjälpa sina chefer och medarbetare att lyckas med sitt arbete i de nya språkliga scenarierna? Attityden till vidareutbildning är

positiv i svenskt näringsliv, och det pågår en förhållandevis omfattande utbildning i engelska vid de flesta företag där engelska används i verksamheten.

Utbildningen i engelska i arbetslivet måste ofta ha ett annat fokus än den utbildning i engelska som sker i skolan eller på universitetet. Tiden är i de allra flesta fall knapp, och det viktiga för den anställda är att få strategier för att på ett bättre sätt använda den engelska som man redan kan. Utbildningen fokuseras också ofta på träning av de situationer som är vanliga i arbetet: telefonkontakter, möten, förhandlingar, presentationer och skriftlig kommunikation. Att förstå skillnader i affärskultur och kunna hantera dessa är också av stor betydelse både för den svenska personalen och för de "expatriates" som placeras i Sverige.

Utbildning är dock bara en del i den språkliga strategi som varje företag som internationaliseras bör ha. Framför allt bör ledningen bestämma vad man menar med engelska som koncernspråk:

Man bör definiera i vilka situationer man ska tala engelska. Den regel som spontant tillämpas i många svenska företag är bra: när det i ett möte finns någon som inte förstår svenska ska man tala engelska.

Man bör också utforma spelregler för hur den muntliga kommunikationen ska fungera. T.ex. bör alla, inte minst personer som har engelska som modersmål, använda ett enkelt och tydligt språk. (Se nedan.)

Det är också viktigt att fastställa vilka dokument som ska skrivas på engelska och om man ska välja amerikansk eller brittisk stavning.

Man bör också centralt i företaget utforma mallar för brev, e-post och rappor-

ter samt gemensam terminologi för enheter, processer och befattningar i företaget och inom företagens fackområde.

För att den skriftliga kommunikationen ska bli korrekt och professionell är det viktigt att se till att alla som så behöver har tillgång till goda översättnings- och språkgranskningstjänster.

Vilken engelska ska man då välja? När det gäller stavning bör man välja amerikansk eller brittisk engelska och se till att den form man väljer är standard i alla datorer. När det gäller muntlig kommunikation är dock frågan om amerikansk eller brittisk engelska inte särskilt viktig. Allt oftare ser man begreppet International English, vilket står för en icke-kulturbunden engelska som är enkel och tydlig.

Den som talar International English använder högfrekventa ord som är lätta att förstå, undviker idiomatiska fraser, slang och jargong samt talar i allmänhet lite långsammare än vad som är normalt i "infödd" kommunikation. Att International English blivit så vanlig beror naturligtvis främst på att engelska numer oftare används som ett kommunikationsmedel mellan två personer som inte har engelska som modersmål än mellan två personer som har engelska som modersmål!

Svenskan då?

Vilken ställning får då svenskan när engelska blir concernspråk? Naturligtvis är svenska fortfarande det huvudsakliga språket vid företagens enheter i Sverige. Svenskar talar svenska med svenskar! En förhoppning är att det språkvårdande ar-

bete i svenska som sker vid många företag, bl.a. med utbildning i modern skriftlig kommunikation, får fortsätta.

En rolig bieffekt av internationaliseringen är att de "expatriates", ofta amerikaner, som kommer för att arbeta i Sverige ett par år, vill lära sig svenska. De fortsätter i de flesta fall att arbeta på engelska men lär sig svenska av sociala skäl. Många av dem brukar framhålla att de utöver umgängessvenska också behöver kunna förstå när andra talar om arbetsinriktade ämnen. Även om engelska används i möten glider svenska mötesdeltagare gärna över till svenska när man går ut i korridoren för en bensträckare! Många dokument i internposten, inte minst om praktiska ärenden som kontorsservice, är också skrivna på svenska, och som utländsk chef vill man givetvis förstå det man får i posten.

De nya språkliga scenarier som skapas vid en internationalisering är spännande och utmanande men kan också, som framgår av exemplen ovan, upplevas som krävande och frustrerande för många anställda.

Inget företag fungerar bra om inte kommunikationen fungerar. Det är därför helt nödvändigt att varje företag som internationaliseras skapar en strategi för hur man ska hantera språken i organisationen. Strategin bör syfta till att företagens kommunikation ska vara tydlig och korrekt – så att arbetsflödet blir effektivt – och att alla anställda ska känna sig säkra när de kommunicerar på sitt modersmål eller på concernspråket engelska. ■

Tvåspråkiga naturvetare

KARIN CARLSON

Internationaliseringen kanske motverkar universitetens syfte att ge samhällets högsta utbildning, eftersom varken lärare eller studenter behärskar den engelska språkdräkten fullt ut? Karin Carlson, biträdande professor i mikrobiologi vid Uppsala universitet, ställer frågan. Hon berättar också hur man lägger upp en naturvetarutbildning som ger studenterna goda färdigheter i både engelska och svenska.

Internationalisering är ingenting nytt inom naturvetenskapen. Tidigare var tyska, och innan dess franska och latin, naturvetarnas språk. Dagens svenska fackterminologi är starkt påverkad av

dess språk. Och visst har det också tidigare gett status att kunna uttrycka sig på klingande latin, eller glödande franska? I dag är det i stället engelska som är kommunikationsredskapet.

Färdigheter i internationell kommunikation främjar inte bara vetenskapligt utbyte utan också kontakt med representanter från olika kulturer, och minskar på så sätt risken för kulturkrockar och ödesdigra missförstånd. Våra studenter och forskare kan söka sig vart som helst i världen – och utländska studenter och forskare kan komma hit, och berika vår egen miljö. Inom mitt verksamhetsområde arbetar man aktivt för internationalisering, studentutbyte och forskarutbyte, bl.a. genom att många universitetskurser ges på engelska så att studenter som inte behärskar svenska kan delta. Ett annat syfte med att

undervisa på engelska är att våra studenter förbättrar sina språkkunskaper, vilket gör att de blir mer konkurrenskraftiga på en internationell arbetsmarknad.

Studenternas engelskkunskaper blir med detta alltså mycket goda, och internationellt samarbete och utbyte främjas. Och då är väl allt väl?

Modersmålet

De flesta språkforskare håller nog med om att det är få förunnat att kunna uttrycka sig med samma klarhet, skärpa och nyansering på ett främmande språk som på modersmålet. Det finns till och med forskningsrön som pekar på att olika delar i hjärnan används vid kommunikation på modersmålet jämfört med kommunikation på ett språk man lärt sig senare i livet. Och då uppstår ju omedelbart problem. Lär man sig sitt ämne lika bra om man tvingas avstå från modersmålet vid ämnesinläringen? Kan det till och med vara så att internationaliseringen *motverkar* universitetens syfte att ge samhällets högsta utbildning, därför att den mest avancerade utbildningen ges i en språkdräkt som varken studenter eller lärare behärskar fullt ut?

Det finns inga systematiska undersökningar av hur studenternas behållning av ämnesstudierna påverkas av vilket språk som används, men både min och en del av mina kollegors ryggmärgskänsla är att studenterna får flackare kunskaper och sämre förståelse om språket är ett annat

än modersmålet. En parallell med hur språkkunnigheten, denna gång i svenska språket, påverkar invandrarbarns skolresultat gör det inte helt osannolikt att undervisning som i sin helhet förmedlas på ett annat språk än modersmålet stöter på patrull. Inte heller lärarna kan ge sitt bästa på ett främmande språk, hur bra de än behärskar engelskan. Det märker till och med jag som efter tolv år i USA inte har nämnvärda problem med det språket.

En annan fråga är om universitetens studenter och forskare kan förmedla sina rön effektivt till samhället utanför universitetet om de bara föreligger på engelska. Hur kan de då bidra till samhällsdebatten och samhällets utveckling?

Det är viktigt för våra studenter att kunna kommunicera på en hög nivå inom sitt ämne på engelska, eftersom naturvetenskapen är internationell. Men det är också

viktigt att kunna kommunicera på en hög nivå på svenska, om forskningens rön skall kunna spridas ut från universiteten och påverka samhällsutvecklingen. Och det kan, som antydde ovan, vara en poäng att använda modersmålet för att ta till sig högre utbildning. Jag tror inte någon på universiteten egentligen någonsin tänkt sig något annat än att internationaliseringen och engelskan skall vara ett komplement till den svenska som alltid talats och kommer att talas i Sverige. Det är på något sätt så självklart att man behärskar sitt modersmål.

Men hur är det egentligen med den sa-

Inte heller
lärarna kan ge
sitt bästa på
ett främmande
språk, hur bra de
än behärskar
engelska.

ken? Finns svenskan alltid där? Behärskar universitetsstudenterna sitt ämne på svenska? Hur påverkas studenternas förståelse att använda svenska språket av att nästan allt de läser, och i de avancerade kurserna också nästan allt de själva skriver, är på engelska?

Mitt eget engagemang i de här frågorna startade omkring 1996, då jag i några år dels undervisat på engelskspråkiga kurser, dels haft hand om studenternas examensarbeten, och därför läst ca 40 studentuppsatser på engelska i olika molekylärbio-logiska ämnen varje år och lyssnat till lika många presentationer på svenska. Lite senare kom jag i kontakt med Helena Palm, språkvetare och molekylärbio-log, och det terminologiska nätverket (Svenska biotermgruppen) hon startade. På den tiden gavs ca 70 % av tredje och fjärde årets biologikurser inom naturvetarprogrammet vid Uppsala universitet på engelska, och studenterna gjorde ofta sina examensarbeten i internationella grupper där engelska var arbetsspråket. Mina erfarenheter tydliggjorde både för- och nackdelarna med detta engelska språkbud för studenterna. De hanterade engelskan bra, men deras svenska var starkt engelskpåverkad (särskrivningar, direktlån och engelsk meningsbyggnad), och de kände inte ens till sådana svenska facktermer som faktiskt existerar. Därför var det tydligt att något behövde göras för att studenterna skulle kunna använda svenska obehindrat inom

sina fackområden. Svenska språket behövde få mer plats inom högre utbildning.

I dag är det inte ovanligt att se krav på ökat användande av svenska språket i olika sammanhang, för att reducera engelskdominansen. Flera orsaker till detta framgår av ovanstående. Min uppfattning är att sådana krav bättrar föga om inte de som utsätts för dem – i det här fallet forskare och studenter – uppfattar kraven som rimliga och hanterbara. Vill man att svenskan skall vara ett användbart fackspråk inom biologin måste man alltså se till att forskarna och studenterna har redskap för att kunna använda svenska inom sitt ämne, och uppfattar det som viktigt att kunna göra det.

Träning

Redskapet är naturligtvis språket självt. En parallell med hemspråksundervisningens effekter på invandrarbarnens skolresultat är inte helt ur vä-

gen. Att man inte diskuterar universitetsutbildning i sådana termer beror nog mest på att det för de flesta verkar ganska långsökt att kräva hemspråksundervisning i svenska för svenskspråkiga människor i Sverige. Men det som behövs är ett kontinuerligt arbete med terminologin, så att orden finns, och kontinuerlig träning i att använda svenska inom ämnet, så att den allmänna språkförmågan övas – att svenskan alltså håller jämna steg med engelskan.

Vår erfarenhet med biologiutbildning-

**Kommunikations-
förmågan på
svenska behöver
tränas kontinuer-
ligt för att inte
försvinna i
svengelskt
fikonspråk.**

en i Uppsala är att det inte räcker att ha de första årens utbildning på svenska. Också avancerad undervisning behöver delvis bedrivas på svenska, eftersom varje ny nivå i ett ämne introducerar nya begrepp och termer som behöver få en svensk språkdräkt. Den allmänna kommunikationsförmågan på svenska behöver tränas kontinuerligt för att inte försvinna i svengelskt fikonspråk.

Så här kan det låta, för att citera ett samtal – avlyssnat våren 2001– mellan två studenter i färd med att skriva en hemtenta i bioinformatik:

- Vad heter functional genomics på svenska?
- Funktionsgenomik
- Hmmm ... låter konstigt ... OK då.
- Men vad heter alignment?
- ???
- Kan man skriva jämförelse? Nej det blir ju inte riktigt ... äsch, jag måste skriva på engelska, det går ju inte annars.

(*Alignment*: placering av två eller flera linjära sekvenser parallellt med varandra på ett sådant sätt att jämförelse av de enskilda byggstenarna i alla sekvenserna steg för steg visar största möjliga likhet. Svensk term: *inpassning*, alternativt *sekvensinpassning* Svenska Biotermgruppen, <<http://www.tnc.se/bioterm/>>)

Som nämndes ovan infördes ju engelskspråkig undervisning för att möjliggöra internationalisering av den högre utbildningen, och för att göra våra studenter bättre skickade att delta i internationella diskussioner inom sina ämnen. Dessa syften är fortfarande minst lika viktiga, och alla diskussioner om "försvenskning" av utbildningen måste föras med internationaliseringsbehovet i åtanke.

Efter diskussioner i biologilärarkolle-

giet har vi bland tredje och fjärde årets biologikurser reducerat utbudet som erbjuds på engelska från ca 70 % till ca 40 %, så att alla studenter skall läsa minst en avancerad kurs i sitt huvudämne på svenska. Varje undervisningsperiod erbjuds därmed 4–8 olika påbyggnadskurser, spridda över olika grenar inom biologin, på engelska, vilket vi bedömer möjliggör effektivt internationellt studentutbyte. Eftersom läroböcker och mycket annat skriftligt material enbart föreligger på engelska också för "svenskspråkiga" kurser, kommer studenterna fortfarande att lära sig den engelska fackterminologin och få ungefär samma engelska läsförståelse. Eventuellt blir de något sämre på att kommunicera på engelska, men det kanske kompenseras av bättre kunskapsutbyte när de kan använda sitt modersmål till diskussioner?

Eftersom svenskan knappast kan få större plats än nu utan att andra värden åsidosätts, måste vi göra det bästa möjliga av den kompromiss vi kommit fram till. Det betyder satsning på bra svensk terminologi och effektiv kommunikationsträning på svenska och engelska.

Biotermer och Diana

I terminologiarbetet är samarbetet inom Biotermgruppen med Terminologiceentrum TNC:s terminologer av stort värde, eftersom den engelska terminologin inte alltid är helt genomtänkt och glasklar. Direktlån är alltså inte alltid till så stor hjälp. En lyckad försvenskning innebär att det underliggande begreppet analyseras och avgränsas. Därefter går vi igenom existerande svenska termförslag, och väljer att rekommendera det som vi menar är lämpligast utifrån såväl ämnesmässiga som språkliga aspekter. I det fåtal fall inga

lämpliga förslag finns skapar vi en ny svensk term. Några exempel:

sig kommentarerna. Studenterna gör också kontinuerliga självvärderingar av sina

<i>Engelsk term</i>	<i>Direktlån</i>	<i>Rekommenderad svensk term</i>
Alignment	(upp)linjering	inpassning (sekvensinpassning)
Chimera	chimär	blandorganism
Coding strand	kodande tråd/sträng	malltråd (mallsträng, ev. templat, tråd/sträng)*
Translational research	translationsforskning	överbyggande forskning
Translational fusion	translationsfusion	fusionsprotein

För definitioner av begreppen ovan, se <www.tnc.se/bioterm/>.
** den engelska termen är tvetydig och den svenska termen täcker en av två möjliga betydelser*

Än så länge täcker Biotermgruppen bara molekylära livsvetenskaper, men med bättre framtida finansiering (!) hoppas vi arbetet kan utsträckas till övriga delar av biologin.

Oberoende av terminologiarbetet har biologi- och kemilärarkollegierna vid Uppsala universitet från och med hösten 2001 satsat stort på allmän kommunikationsträning för naturvetarstudenter i biologi och kemi – projektet kallas Diana-projektet. Studenterna skall under hela grundutbildningen göra presentationer av stigande svårighetsgrad, och också med stigande krav på prestationerna. Presentationerna kommenteras av såväl medstudenter som lärare enligt ett fast schema, och skriftliga presentationer omarbetas en gång av studenterna efter att de tagit till

egna prestationer. Under de första två årens studier sker denna träning enbart på svenska. De kommer sedan att ta med sig dessa färdigheter till de kurser där kommunikationen försiggår på engelska, för att på så vis bli bättre kommunikatörer också på detta språk.

Jag ser redan, efter ett par års striktare krav på svenskan i samband med redovisning av examensarbeten, att studenterna accepterar kravet på att kunna uttrycka sig även på svenska och också blir bättre på det. Dianaprojektet har bara varit i gång en termin än, så det är för tidigt att dra slutsatser. Dock uppskattar studenterna initiativet, framför allt den återkoppling de får på sina presentationer. Efter att ha läst och kommenterat en del av deras första rapporter kan jag bara säga att an-

dra versionen som regel var betydligt bättre än den första – klarare, tydligare och mer stringent argumentering. Vår förhoppning är att dessa studenter genom kommunikationsträningen kommer att ha större krav både på vad de läser och vad de själva skriver, och därmed sprida bättre språkbruk omkring sig oberoende av på vilket språk kommunikationen försiggår. Träningen i att beskriva, sammanfatta och dra slutsatser på ett koncist och precist sätt kommer förhoppningsvis också att ge vinster i deras ämnesstudier.

Väl använda resurser

Vi som dragit igång ovanstående satsningar tycker naturligtvis att det är väl använda resurser, och ser också resultat i form av bättre färdigheter i svenska hos våra studenter. Det krävs förstas resurser för att kontinuerligt satsa på svenskan i den högre utbildningen så att den skall hålla någorlunda jämna steg med engelskan, och resursbruk måste i dagens samhälle alltid avvägas mot de vinster man uppnår.

Får studenterna sämre behållning av undervisning som enbart ges på annat språk än deras modersmål? Vilken språkbalans i deras utbildning är optimal för att

ge såväl maximal ämneskompetens som maximal förmåga att kommunicera i sitt ämne på svenska och engelska? Påverkar deras allmänna kommunikationsförmåga också den nivå de kan nå i sina studier? Med en seriös utvärdering av sådana frågor i ryggen skulle diskussionen om svenska och engelska i högre utbildning kunna föras med en helt annan stringens. Skulle en sådan utvärdering visa positiva effekter av satsning på svenskan, torde det inte vara svårt att övertyga de ganska pragmatiska naturvetarna att detta är viktigt satsa på.

För Dianaprojektet finns för närvarande finansiering från Uppsala universitet, men för terminologiarbetet är finansieringen mycket skakig. Med stabil finansiering, gärna på en nivå som gör det möjligt att utsträcka arbetet över större naturvetenskapliga områden, skulle mycket vara gjort för att förbättra betingelserna för vetenskaplig kommunikation på svenska. Finansiering av forskning kring konsekvenserna av en- eller tvåspråkig utbildning skulle också behövas. Jag väntar med spänning på hur förslagen från Kommittén för svenska språket kommer att realiseras. ■

FRÅGOR & SVAR

Akademiker

Vad menas med *akademiker*? Innebär det att man ska ha tagit examen eller att man för tillfället studerar vid högskola eller universitet?

Själv anser jag att om man har slutat att studera kan man kalla sig akademiker – om man har läst minst 120 poäng och har tagit examen.

Dessutom anser jag att t.ex. poliser och sjuksköterskor inte betraktas som akademiker.

Elisabeth Qvarford

Svar: Enligt Svensk ordbok (Norstedts) betyder *akademiker* 'person som studerar eller har utbildats vid högskola eller universitet'. Betydelsen är ganska ospecificerad och allmän. Som när det gäller många begrepp finns det en typisk kärna och en lite vagare och luddigare periferi. Det är givet att en person som har avlagt examen på ett universitet är en mer typisk akademiker än en person som gått polishögskolan. Många skulle dra sig för att använda beteckningen *akademiker* i det senare fallet, men en sådan person har ändå bedrivit högskolestudier. De flesta SACO-förbund kräver minst 120

högskolepoäng för medlemskap.

Jan Svanlund

Spraknamnd eller Spraaknaemnd?

I Språkvård 4/2001 kritiserar Olle Josephson hovet för att det använder den engelskspråkiga webbadressen

<www.royalcourt.se>. Men hur är det med Språknämndens egen webbadress? Den är visserligen inte på engelska men inte heller särskilt svenskklingande: <www.spraknamnden.se>.

Jag tycker man borde diskutera hur man ska återge de tre sista bokstäverna i det svenska alfabetet när man bara kan använda A-Z. Det finns en gammal praxis där *å, ä, ö* blir *aa, ae, oe*, alltså i det här fallet

<www.spraaknaemnden.se>. Utan denna blir det lätt bade stotande och lojligt som när det står "manskliga rättigheter" på mosaiken på tunnelbanestationen vid Stockholms universitet.

Östen Dahl

Svar: Inom en inte alltför avlägsen framtid kan man förhoppningsvis använda *å, ä* och *ö* i e-adresser och

webbadresser. I dag fungerar det bara delvis. Vi rekommenderar att man helt enkelt bara slopar prickarna och ringen och skriver *a, a* och *o*. Svenska språknämndens syn på hur man i dag löser detta välkända problem sammanfaller alltså med vad som står på Svenska datatermgruppens webbplats.

Jag citerar: "Tyvärr finns i Sverige inte någon standard för vad man ska skriva i stället för *å, ä* och *ö* i de fall där dessa bokstäver inte kan användas. Att ersätta dem med bokstavskombinationerna *aa, ae* respektive *oe* är olämpligt av flera skäl:

1. Om man inte har tillgång till ett visst diakritiskt tecken är det brukligt att helt enkelt slopa det, inte att ersätta det med andra tecken. På svenska tidningar klarar man t.ex. i regel inte av de slaviska språkens omvända cirkumflex. Man skriver då bara *Dvorak* – utan det omvända cirkumflex över r som anger ett sje-ljud – inte *Dvorsjak* eller liknande.

2. Det är ett större ingrepp att lägga till en bokstav. Med *o* och *a* blir antalet bokstäver oförändrat.

3. Alla *oe* och *ae* står inte alltid för *ö* och *ä* (jfr *oersättlig, aerodynamisk*), och

FRÅGOR & SVAR

Boel Aabye och Joel Aalto löper risken att på motsatt sätt få sina namn misstolkade.”

Man kan tillägga att svenska myndigheter ansluter sig till detta synsätt. Naturvårdsverket har t.ex. nyligen bytt e-postadress från <www.environ.se> till <www.naturvardsverket.se>. Klokt beslut!

Olle Josephson

Krona eller klave?

V ar kommer uttrycket *krona och klave* ifrån, och vilken sida på ett mynt (och sedel?) är krona respektive klave?

Bo Olausson

Svar: Uttrycket *krona och klave* används i samband med lottning med mynt, d.v.s. när man singlar slant (det kan alltså inte handla om sedlar). *Krona* är framsidan (eller bildsidan), eftersom en krona eller regentens bild i äldre tid ofta fanns på den sidan. Frånsidan kallas för *klave*, eftersom vissa mynt förr bar en starkt stiliserad sköld som påminde om en kreatursklave (ett slags bindsle eller lås för kreatur). Ett analogt uttryck är för övrigt *gubbe och pil*;

beteckningen *pil* kan ha att göra med att svenska mynt under en period hade bilden av två korsade pilar på frånsidan, men det kan också vara ett lån från franskans *croix et pile*, *pile ou face* och engelskans *cross and pile* (*pile*, frånsidan, betydde ursprungligen 'myntstämpel').

Dagens svenska enkronor har en bild av kungen på framsidan – den sidan är ”krona” – och riksvapnet med tre kronor på frånsidan; den sidan kallas ”klave”. Att det inte finns någon krona på den sida som kallas *krona*, men däremot på den sida som kallas *klave* finner många förstås förvirrande. Men *krona* och *klave* bör alltså inte tolkas bokstavligt utan ses som allmänna beteckningar för fram- respektive frånsida på mynt.

Ola Karlsson

Våran prost

I bland möter man – framför allt i talat språk och i talspråkligt präglat skriftspråk – formerna *eran*, *erat* och *våran*, *vårat* i stället för *er*, *ert* respektive *vår*, *vårt*. ”Våran prost är rund som en ost”, skaldade den

mot talspråket orienterade Gustaf Fröding. När är det egentligen möjligt att använda dessa längre former i nutida skriftspråk?

NN

Svar: Formerna *eran* och *våran* är relikter av det gamla böjningssystem som svenskan en gång hade, vilket innebar att såväl substantiv som tillhörande

Formerna *eran*
och *våran* är
relikter.

bestämningsord (adjektiv och pronomen) böjdes till såväl numerus (singular, plural), genus (maskulinum, femininum, neutrum) som kasus (nominativ, genitiv, dativ, ackusativ). Ändelsen *-an* hörde då ihop med maskulint genus och ackusativkasus i singular. Det är för övrigt samma ändelse som än i dag används vid adjektiv i vissa stelnade uttryck som i *ljusan låga*.

De längre formerna (*eran*, *våran*) förekommer betydligt mer i talspråket än i

FRÅGOR & SVAR

skriftspråket. Deras geografiska spridning är dessutom något mer begränsad: de tycks vara vanligast i mellersta Sverige, mindre vanliga i norr och ovanligast i södra Sverige och i Finland.

Användandet av de längre vardagligare formerna *eran*, *erat*, *våran* och *vårat* innebär inte någon risk för att kommunikationen försämrats. Man bör dock ha i åtanke att de i vissa sammanhang kan väcka viss, ibland oönskad, uppmärksamhet. I tidningsspråk och modern romanprosa är dessa former också mycket sällsynta. För stilistiskt neutrala texter bör därför de korta formerna *er*, *ert*, *vår* och *vårt* användas, medan formerna på *-an* och *-at* kan reserveras för en ledigare stilnivå; i synnerhet kan de ha en uppgift att fylla när avsikten är att återge talat språk.

Claes Garlén

Är bron en byggnad?

Jag har en tvist med en vän. Han hävdar att en bro *inte* är en byggnad, utan är i stället ett byggnadsverk. Jag hävdar emellertid motsatsen. En bro är lika mycket en

byggnad som den är ett byggnadsverk. Jag särskiljer med andra ord inte mellan *byggnad*–*byggnadsverk*. Hur är det egentligen?

*Anna-Lena Olausson,
Luleå*

Svar: *Byggnad* definieras enligt Nationalencyklopedins ordbok som en 'fristående, täckt över marken upphöjd, fast konstruktion (vanligen med ett antal rum eller dylikt; ofta om större hus avsett för något särskilt ändamål, ofta för annat än boende)'. Det står också att byggnad ibland även används i utvidgad betydelse om massiva konstruktioner som dammbyggnader. Samma ordbok definierar byggnadsverk som en 'stor, märklig eller konstfull byggnad ofta av symbolisk karaktär' och gör också tillägget att byggnadsverk ibland kan användas som benämning på byggnad som inte har huskaraktär, t.ex. vattentorn.

I lagstiftningen ges inte *byggnad* någon väl avgränsad definition. I plan- och byggförordningen definieras *byggnad* inte alls. Men i exempelvis jordabalken inryms även broar, dammar och bryggor i begreppet *byggnad*.

Eftersom *byggnad* i allmänspråkliga ordböcker anges som ett överordnat begrepp till *byggnadsverk* och eftersom *byggnadsverk* kan vara en byggnad som inte har huskaraktär, borde en bro kunna kallas såväl *byggnad* som *byggnadsverk*.

Men normalt torde man i allmänspråket inte kalla en bro vare sig för *byggnad* eller *byggnadsverk*.

Martin Ransgärt

Skidor men skridsko

Värför *skidor* men *skridsko* när man avser idrottsgrenarna?

Karin Sundin Nestius

Svar: Ja, det är märkligt. Eftersom man säger *åka skidor*, så är ju *skidor* om idrottsgrenen helt rimlig. Man säger likaledes *åka skridskor*, därför borde det vara lika rimligt med *skridskor* om idrottsgrenen. Men man kan också säga *åka skridsko*, och av någon anledning har tydligen detta blivit utgångspunkten för benämningen på idrottsgrenen.

Sannolikt beror *åka skridsko* på att slut-r har fallit bort i uttalet. Det händer

FRÅGOR & SVAR

ofta med detta slutljud.

Om man tappar slut-r i *skridskor* återstår *skridsko*, alltså samma form som i singular. Den som hör ett sådant uttal och inte misstänker att det var avsett som plural, skulle i skrift återge det som *skridsko*.

Sannolikt beror åka skridsko på att slut-r har fallit bort i uttalet.

Om man skulle tappa slut-r i *skidor* återstår *skido*. Det kan bara tolkas som plural, för i singular heter det ju *skida*. Den som hör uttalet *skido*, skulle i skrift därför återge det som *skidor*.

Birgitta Lindgren

Det finns skillnaden

En grundregel i svenskan är ju att så kallat egentligt subjekt inte kan ha bestämd form. Man kan inte säga *Det sitter hunden på trappan* eller *Det finns skillnaden mellan*

stockholmare och göteborgare. Men på sista tiden har jag i P1 hört akademiker med svenska som modersmål säga t.ex. "Det förs inte de här samtalen", "Det måste finnas den rätten" eller "Det behövs den typen av övertygande argument". Är en språkförändring på gång?

Gunilla Jansson, Sättra

Svar: I Svenska Akademiens grammatik, del 3, s. 396, nämns några undantag från huvudregeln att egentligt subjekt måste ha obestämd form. De viktigaste fallen:

a) en s.k. narrativ bisats bestämmer subjektet: *Det finns den skillnaden att han inte har körkort*

b) ett fokuserande satsadverbial av typen *bara* är bestämning till subjektet: *Det sitter bara hunden på trappan*

c) det egentliga subjektet kan sägas vara ett slags tänkt uppräkningsfråga från en lista:
– *Vad har ni för efterrätter?*
– *Det finns tårtorna förstas och så fruktkakan.*

Gunilla Janssons exempel stämmer inte med något av de tre fallen under förutsättning att det rör sig om fullständiga meningar. Men de ligger ganska nära a). Man kan tänka sig ett slags underförstådd narrativ bisats

efter *samtalen, rätten* eller *argument*.

Viktigt är också att i samtliga Gunilla Janssons exempel hör ett demonstrativt pronomen till subjektet, *den här, den*. I stället för *den här* eller *den* skulle man kunna säga *en sådan* eller *sådana* i kombination med obestämd form. Det är alltså mycket möjligt att en liten förskjutning håller på att ske med det egentliga subjektets form, även om konstruktionen ännu är ytterligt sällsynt i skrift. Några skäl att motarbeta den finns inte.

Olle Josephson

Sic!

Undrar över ordet *sic*. Har för mig att det betyder *så* på latin och att man kan använda det i följande fall:

a) När man i en text citerar ett uttalande/en annan text där det förekommer en felaktighet, så att det framgår att man inte citerar fel: Expressen skriver att "Tre Kronors mälvakt Tommy Silo (sic!) borde skämmas".

b) När man beskriver något som faktiskt är så osannolikt att man måste betyga att det faktiskt

FRÅGOR & SVAR

stämmer: Tre Kronor vann över Vitryssland med 14–0 (sic!).

Stämmer detta? Finns det flera användningsområden?

Per Perstrand

Svar: Du har för dig rätt. Ordet *sic* kommer från latin och betyder 'så'. Det används inom vissa typer av sakprosa, särskilt inom den akademiska världen. Budskapet som göms i detta *sic* är 'så står det verkligen' eller 'så säger han/hon verkligen'. Ibland används det som marginalanteckning när läsaren vill kommentera ett påstående i texten. Då har det mera allmän utropskaraktär: "Verkligen!", "Kan man tänka sig!"

Steget från 'så säger han/hon verkligen' till 'så är det verkligen' är inte särskilt långt. Därför kan *sic* ibland användas mer allmänt för att ange exempelvis att ett osannolikt påstående verkligen är riktigt. Då är budskapet snarast: 'så är det verkligen; jag har inte skrivit fel'.

Uttrycket förekommer också på apoteksrecept för att ange att normalt föreskriven maxdos i det här fallet faktiskt är avsedd att överskridas. Även här betyder det 'jag har inte

skrivit fel'. Det kan också stå *obs!*

Jan Svanlund

Damning eller dammning?

Vi är några redaktörer (kring 40–60 år) på ett förlag som undrar över ett förhållande i ordböckerna: *damning*, *lamning* och *ramning* är alla de korrekta stavningarna till verben *damma*, *lamma* och *ramma*, enligt Svenska Akademiens ordlista.

Vi tycker att dessa stavningar är olämpliga eftersom de inte återspeglar släktskapen med verben.

Vid en hastig sökning på nätet fann jag 21 *lamning* och 8 *lammning*, 169 *damning* och 24 *dammning*, 5 *ramning* och 30 *ramning* (de flesta dock till *rama!*).

Har stavning med *-mm-* varit godkänd tidigare? Tycker ni att det kan finnas några skäl att försvara stavningen *-mm-* i dessa ord i avsikt att underlätta läsningen?

Ragnar Hult,
Bokförlaget Forum

Svar: Man kan knappast säga att normen någonsin har varit att /m/-ljudet skall dubbeltecknas före ändelsen

-ning, även om man kan hitta exempel på sådana stavningar från ganska långt tillbaka i tiden.

Att dubbelteckna i dessa fall vore ett brott mot huvudregeln för stavningen av /m/. Den regeln säger ju att dubbelteckning av /m/ bara kan ske framför en vokal som följer inom samma enkla ord. Det innebär exempelvis att man skriver *rum*, men *rummet*.

Undantagna från regeln är emellertid *damm*, *lamm* och

En reform på detta område kan knappast göra halt vid avledningar som *lamning* etc.

ramm, som av tydlighetsskäl (jämför med *dam*, *lam* och *ram*) alltså även dubbeltecknas i ordslut och omedelbart framför en sammansättningsgräns, t.ex. *lammfilé*, *dammugare*.

Orden på *-ning*, d.v.s. *lamning* etc., är emellertid inte sammansättningar utan avledningar. De är bildade

FRÅGOR & SVAR

till verben *lamma* etc. genom tillägg av avledningsändelsen *-ning* och skiljer sig i princip inte från t.ex. *limning*, *rymning*, *simning*. Grundordet är i samtliga dessa ord ett verb vars betonade vokal är kort och som därför i skriften i sin infinitivform (enligt huvudregeln) följs av två m. Om *lamning* skulle ändras till *lammning* borde därför i konsekvensens namn även t.ex. *limning* (av *limma*) och *rymning* (av *rymma*) ändras till *limmning* och *rymmning*.

En stavningsreform på detta område kan dessutom knappast göra halt vid avledning som *lamning* etc., utan även omfatta alla ord med enkeltecknat /m/, t.ex. *rum*. Vidare borde man då också se över alla ord med enkeltecknade konsonanter och bl.a. konsekvent omstava *alla* engelska importord. Nu omstavas bara en del, t.ex. *jobb*, medan andra växlar, t.ex. *hit*, *hitt*, och några så gott som aldrig, t.ex. *pub*.

Som språkvårdare har jag stor förståelse för önskemål om en nystavning i fall som dessa. Men om en sådan stavningsreform skulle kunna genomföras måste det ske efter överenskommelse mellan språkvårdare, ordboksförlag, läs- och

skrivpedagogisk expertis m.fl. Vi kan inte för närvarande säga att det verkar angeläget att dra igång ett sådant arbete.

Claes Garlén

Obestämd form

Är det så att den bestämda formen börjar försvinna i svenska språket? Jag tycker det. Här är några exempel som jag uppsnappat under vintern i radio, TV och i samtal. (Många kommer från OS-referaten från Salt Lake City, men det är en tillfällighet).

”Och så över till väder” (TV4); ”Han får problem med balans” (slalom); ”Öskollagen är underställd budget” (P4 Radio Göteborg); ”Han slår pucken framför finsk bur”; ”Skönt att hon är i tät”; ”Han ska upp på pall!”

Orsaken är – som jag ser det – det stora inflyandet från engelskan. Jag är intresserad av att höra er kommentar till mina exempel. Om mina iakttagelser stämmer, är det någonting att uppröras över?

Curt Carlsson, Göteborg

Svar: Vi har inte lagt märke till tendensen, men det är möjligt att Curt Carlsson har gjort en viktig observation. Frågan gäller dock inte bestämd eller obestämd form, utan substantiv med eller utan artikel, vare sig den är bestämd eller obestämd. Journalisterna säger ju inte ”lagen är underställd en budget” eller ”hon tog en tät”.

En allmän betydelseskilnad mellan substantiv med och utan artikel är att den senare konstruktionen ofta har en mer generell, icke konkret betydelse. Jämför t. ex. *hon brukar ta bil till landet* och *han fick jobb med hon brukar ta en bil/bilen till landet, han fick ett jobb/jobbet*. Den artikellösa formen är vanlig i många fasta fraser där en allmän betydelse står i

Den artikellösa formen är vanlig i många fasta fraser.

förgrunden: *ta sats, skriva brev, fatta beslut, plocka svamp, sparka boll, köpa villa, åka skidor, låna böcker*.

FRÅGOR & SVAR

Förklaringen till den eventuellt ökade användningen av obestämd form skulle då vara att journalis- terna låter ord som *pall* (d.v.s. segerpallen), *tät*, *väder*, *budget* stå för det allmänna begreppet och inte tänker så mycket på den specifika täten, pallen, budgeten etc. Vissa ordför- bindelser kan också ha blivit så vanliga i t.ex. idrotts- eller politikerkretsar att de förvandlats till fasta fraser: *spel framför bur*, *underställa budget*. Engelskt inflytande är nog en mindre trolig orsak, även om det inte kan uteslutas.

Eftersom artikellös obestämd form ibland – men inte alltid – svarar mot ett specifikt uttrycksbehov, kan man inte utfärda en allmän rekommendation om vad som bör sägas eller inte sägas. Att obestämd artikel skulle försvinna ur svenskan är helt osannolikt. Men journalisterna bör tänka efter vad de menar!

Olle Josephson

Avstavade webbadresser

Om man inte kan avstava e-post- och webbadresser får man lätt problem i smalspaltiga

texter med radfall och gluggighet. Jag tycker man kan tillåta avstavning där läsaren kan förstå att ett bindestreck troligen inte ingår i adressen, t.ex. *www.sprak-namnden.se*,

Det är bra om man kan undvika att avstava Internetadresser.

www.spraknamn-den.se eller *www.spraknamnd-en.se*. Och efter punkterna (eller snabel-a i e-postadresser) bör det också gå bra att börja ny rad. Vad säger Språk- nämnden?

Mikael Nyberg, redigerare

Svar: Språknämnden instämmer. Avstavning är en praktisk fråga, som inte mår bra av att underordnas alltför strikta regler. Våra rekommendationer i Svenska skrivregler, §136, bör uttydas så här: Det är bra om man kan undvika att avstava Internetadresser. I

andra hand kan man avstava mellan adressens huvudde- lar, t.ex. efter @ eller *http://*, men sätt då inte ut något bindestreck. I tredje hand kan man avstava på vanligt sätt inne i orden, men var försiktig så att läsaren inte missleds att tro att binde- strecket hör till adressen.

Olle Josephson

Incubator

Det engelska ordet *incubator* används tydligen i företags- världen och riskerar därmed att slinka in i tidningsartik- lar. Likaså personerna som sysslar med denna verksam- het: *incubatorer*.

Det har alltså att göra med någon som ”föder” eller hjälper fram små företag, vad jag kan förstå.

Men termen är ju inte speciellt bra. Har ni något förslag på ett svenskt alternativ? *Kuvö's* är ett ord som jag har hört i samman- haget. Men jag tycker inte att det känns riktigt bra.

*Daniel Erlandsson,
språkvårdare på Östgöta
Correspondenten*

Svar: Ordet *incubator* är än så länge är vanligast i engelskspråkiga företags-

FRÅGOR & SVAR

namn. Uttrycket *business incubator* förekommer också. Det verkar sällan syfta på enskilda personer utan snarare på företag eller näringslivsprogram e.d.

Det engelska ordet betyder ju här 'kuvös', och det svenska uttryck som har fått fäste och verkar relativt etablerat är mycket riktigt *kuvös*. (På svenska finns också *inkubator*, men det används aldrig i betydelsen 'kuvös' utan om värmeskåp för bakterieodling e.d.) Även *företagskuvös* förekommer. Vi tycker att *kuvös* och *företagskuvös* passar bra.

Jan Swanlund

Brukare

V arifrån kommer ordet *brukare* och när började det användas i Sverige? Jag skriver en uppsats om medborgarperspektivet i handikapprollsen och har därför stor användning av ordet.

Wanda de Zalenski

Svar: Sedan 1990-talet har *brukare* etablerat sig rätt väl i medierna i betydelsen 'användare av sådana tjänster som brukar räknas till offentlig service'. Samman-

sättningarna *brukarmedverkan* och *brukarinflytande* ser man också.

De äldsta exemplen jag hittat i dagspress är från 1995, men det går säkert att finna ännu äldre. De ger en ganska god bild av betydelsen: "För det första är Malmöbon medborgare och skall i denna form ha inflytande över den lokala politiken. För det andra är Malmöbon också brukare och konsument av kommunal service. I denna egenskap skall han ges inflytande över sin vård- och omsorgssituation"; "Den nya fördelnings-

omsorg. Det drabbar våra brukare ordentligt."

Hur den nya betydelsen uppstått är inte alldeles klart. Naturligtvis finns ett samband med ordets äldre betydelse som ju också är 'användare' (*jordbrukare, språkbrukare, tobaksbrukare*). Danska och norska *bruger/bruiker*, som är det vanliga ordet för 'konsument', har säkert också spelat in. Troligt är att man med *brukare* vill signalera ett mer aktivt perspektiv än vad som finns i äldre ord som *vårdtagare, klient* eller *patient*.

Den nya betydelsen hos *brukare* har ännu inte kommit in i ordböckerna. I lagtexter och författningar förekommer *brukare* bara som *brukare av jorden* eller *brukare av fordon* (d.v.s. chaufför).

På Språknämnden har vi inget att invända mot att ordets nya betydelse får mer etablerad ställning. Andra ord som också kan användas i detta sammanhang är *allmänbeten, avnämare, intressent, sökande, användare, servicetagare*. Vad som passar bäst får avgöras från fall till fall.

Olle Josephson

Troligt är att man med *brukare* vill signalera ett mer aktivt perspektiv än vad som finns i äldre ord.

modellen av pengar till stadsdelarna tar inte hänsyn till att det finns så många äldre med stort behov av

Att bedöma texter

GUNLÖG SUNDBERG

I ett mångspråkigt Sverige kommer allt fler skribenter att ha lärt sig svenska i vuxen ålder. Hur ska man bedöma deras skrivförmåga? Frågan är viktig för lärare, arbetsledare och arbetskamrater i skola och yrkesliv. Gunlög Sundberg, lärare och forskare i svenska som andraspråk vid Stockholms universitet, demonstrerar hur en systematisk textbedömning kan gå till.

Vi har börjat vänja oss vid andraspråkstalare som talar svenska med brytning. Men hur är det med skriftspråket? I framtiden kommer vi förmodligen i större utsträckning att möta texter av andraspråksskribenter – än så länge förekommer de kanske mest i utbildningssammanhang.

Med vilka glasögon läser vi en text skriven av en person som inte har svenska som modersmål? Vilket intryck tar vi av brister och förtjänster av olika slag: å ena sidan t.ex. ytliga formfel eller mer dolda problem som retorisk organisation och

idiomatiska uttryck, å andra sidan t.ex. god förmåga att lyfta fram ett adekvat budskap i texten?

Eller: hur skriver jag en text på ett annat språk än mitt modersmål? Som skribent måste jag lära mig nya språkliga konventioner och sociala mönster samtidigt som jag kämpar med att hitta ordens rätta nyanser och lära mig grammatiska former och strukturer. När jag skriver kan jag visserligen, till skillnad från när jag talar, få hjälp i form av ord- och grammatikböcker, stavningsprogram på datorn, goda vänner som språkgranskare etc. för att rensa ut felaktigheter, men dessa möjligheter står inte alltid till buds.

Kommunikativ språkförmåga

Både som läsare och skribenter av andraspråkstexter blir vi medvetna om den mängd krav som ställs på den språkliga förmågan när vi kommunicerar med varandra. Ett försök att ge en heltäckande syn på denna kompetens presenteras i Bachmans och Palmers (1996) modell för kommunikativ språkförmåga, här något förenklad.

Organisatorisk kompetens

Grammatisk Textuell kompetens kompetens

Pragmatisk kompetens

Funktionell Sociolingvistisk kompetens kompetens

Förenklad bild av Bachman & Palmers modell av kommunikativ språkförmåga (1996)

Förmågan att skapa språkliga uttryck på ord-, sats- och textnivå kallar alltså Bachman och Palmer den organisatoriska kompetensen. Den kompletteras i modellen av förmågan att ge dessa uttryck mening och betydelse i specifika sammanhang, den pragmatiska kompetensen. Bachman och Palmer lyfter även fram andra viktiga komponenter för att bilden av språklig förmåga ska bli komplett: tanke- och skrivstrategier och förmåga att reflektera över sin egen språkanvändning, liksom omvärldskunskap och kontext.

Naturligtvis är de olika kompetenserna inte så lätta att skilja åt som modellen ger sken av. Ändå ger den god vägledning om man ska beskriva karaktäristiska drag i en text för att t.ex. bedöma en persons språkliga förmåga. Syftet med den här artikeln är att med hjälp av ett exempel diskutera dessa olika komponenter i språkförmågan. Jag vill visa de avvägningar vi som läsare måste göra då vi möter en andra-språkstext.

Analys

Med utgångspunkt i modellen ska vi analysera följande text, skriven av en utländsk student som ska påbörja studier vid högskolan (se nästa sida). Texten är skriven utan andra hjälpmedel än en ordbok. Skribenten har kommit en bra bit på väg mot en god språkbehärskning, men ändå

finns många svårigheter att övervinna då det gäller de olika delkompetenserna i språket. Skrivuppgiften var att kortfattat jämföra valresultaten vid 1994 och 1998 års riksdagsval (beskrivna i två grafer) och att därefter försöka ge några förklaringar till de största förändringarna. Texten är tänkt att inleda en diskussionsgrupp på Internet där valresultatet ska diskuteras.

I min analys utgår jag från den pragmatiska kompetensen, d.v.s. hur språket används i sitt sammanhang, och därefter rör jag mig successivt mot språkets mindre byggstenar i den grammatiska kompetensen. För att kunna fånga en helhetsbild av skribentens förmåga måste jag hela tiden jämföra brister av olika slag med kvaliteter i texten. Det är en grundläggande utgångspunkt. Jag hänvisar till rader i texten genom siffror inom parentes.

Pragmatisk kompetens

Då det gäller innehållet rent allmänt kan vi inledningsvis konstatera att skribenten först drar tre korta slutsatser om valresultatet. I det andra och längsta stycket behandlas några orsaker till valutgången, varefter läsaren bjuds in att delta i debatten i det tredje och sista stycket.

Den *sociolingvistiska kompetensen* handlar bl.a. om förmåga att anpassa sig till texttyp och mottagare. Debattinled-

Analyserad text

- 1 Om man jämför resultaten på riksdagsvalen 1994 och 1998 så konstaterar
- 2 man först ett rejält mandatsförlust för socialdemokraterna, som är
- 3 regeringspartiet. Men det är åtminstone lika påfallande at vänsterpartiet,
- 4 de gamla kommunisterna, framgår som huvudvinnare ur 1998 års valet.
- 5 Den enda vinnaren i den borgerliga delen av det politiska landskapet är
- 6 kristdemokraterna.

- 7 Vilka är alltså grunden för denna förändring? Stämmer den socialdemo-
- 8 kratiska statsministerns tolkning av sitt nederlag, nämligen att det låga
- 9 valdeltagandet, vilket är det lägsta på 40 år, är ansvarig för sitt partis
- 10 förlust, eller är valdeltagandet tillsammans med den höga andelen av
- 11 ogiltiga röstsedlar bara ett uttryck av väljarnas protest mot regeringens
- 12 politik under den förra mandatsperioden? Bör man inte tolka vänsterpar-
- 13 tiets häpnadsväckande framgång så att många väljaren som röstade
- 14 socialdemokratiskt förr bestämde sig för vänsterpartiet den här gången
- 15 och är inte det ett tecken av ökat fattigdom i Sverige?

- 16 Vi hoppas att kunna hitta svar på de där frågorna i ramen av denna
- 17 internet-diskussionssida. Men därför behöver vi era bidrag. Skicka
- 18 artiklar med era åsikter till vår internet-adress (www.valet.tisus.se) och läs
- 19 diskussionens framgång där! Vi glädjer oss åt ert besök.

ningar på Internet är knappast någon vedertagen texttyp. Skribenten gör ändå ett förtjänstfullt försök att hitta rätt genom att inte fördjupa sig i det kända valresultatet i första stycket utan i stället snabbt i andra stycket komma in på egna funderingar om orsakerna till valutgången. Dessa formuleras som frågor: *Stämmer...?* (7), *Bör man inte...?* (12). Det är ett lyckat retoriskt grepp med tanke på att texten ska inleda en debatt. Genom det

direkta tilltalet till läsaren, både i frågorna i det andra stycket och genom uppmaningen att delta i debatten i det sista stycket, *Skicka artiklar...!* (17), lyckas skribenten med den inte alltid enkla uppgiften att mottagaranpassa sin text. Däremot känns frasen *Vi glädjer oss åt ert besök* (19) kanske stilistiskt högtravande och främmande när det gäller en inbjudan till en diskussionssida på nätet.

Skribentens *funktionella kompetens* är

kanske det som ger mest tyngd åt texten, d.v.s. förmågan att skapa samband mellan en mening och den funktion den har som språkhandling i sammanhanget. I det första stycket väljer skribenten ut, jämför och sammanfattar tre viktiga resultat i valet 1998. I det andra stycket ställs frågan om orsaken till förändringen, och det ges fyra hypoteser om socialdemokraternas tillbakagång. Sist beskrivs syftet med texten, och läsaren uppmanas att delta i debatten.

Den retoriska organisationen av texten är tydligt genomförd, bl.a. genom styckeindelningen. Framställningen hålls samman med särskilda språkliga medel som för läsaren genom texten, t.ex. sambandsord som *först* (2), *denna* (7), *nämli- gen* (8), *därför* (17), men också genom en i stort sett korrekt användning av bestämdhet, vilket är en speciell svårighet i svenska, t.ex. *som huvudvinnare* (4), *den enda vinnaren* (5).

Ett annat retoriskt stildrag som används framgångsrikt är kontrasten. I första stycket kontrasteras valets vinnare med dess förlorare, men även höger- och vänsterblocket, bl.a. med sambandsordet *men* (3).

I andra stycket ställs återigen socialdemokraternas nederlag mot vänsterpartiets framgång. Det finns emellertid några sambandsord som inte riktigt faller rätt på plats. *Alltså* (7) används felaktigt, eftersom frågan inte är känd av läsaren, liksom *de där frågorna* (16) i stället för *de här*. In-

tressant är *men därför* (17), kanske en kontamination av de båda i sammanhanget riktiga *men då* och *och därför*.

Organisatorisk kompetens

Vi är därmed redan inne på skribentens organisatoriska kompetens och kan konstatera att den *textuella kompetensen*, liksom tidigare den pragmatiska, är väl utvecklad i sammanhanget. Slutligen ska vi ta en titt på den *grammatiska kompetensen*.

Grammatiska kunskaper handlar för andraspråksinlärare till stor del om en balansgång mellan komplexitet och korrekt-

het. På meningsnivå använder skribenten här en förtätad och varierad syntax med långa meningar, samordningar och långa underordningar, en spetsställd bisats, *Om man ...*(1), satsattribut *vilket är...* (9) m.m. Det antyder att skribenten kan ha ett mer komplicerat syntaktiskt ideal än det svenska. För många kan syntaxen kanske synas onödigt tillkrånglad. Trots den höga ribba skribenten sätter upp för sig är syntaxen riktig, inklusive den svåra ordföljden i svenska.

På frasnivå används flera utbyggda nominalfraser, både med framför- och efterställda attribut, t.ex. *vänsterpartiet*, *de gamla kommunisterna* (3), eller *den borgerliga delen av det ...*(5). I nominalfrasen dyker dock en del formfel upp: genus, *ett rejält förlust* (2); numerus, *många väljaren* (13); kongruens inom no-

En viss överanvändning av possessivt pronomen kan också skönjas, främst *er*, vilket inte är ovanligt i andra-språkssammanhang.

minalfrasen, *ökat fattigdom* (15), och i satsen, *vilka är grunden* (7), *det låga valdeltagandet /.../ är ansvarig* (8). Då det gäller bestämda former följs genitiv av både riktiga och oriktiga former: *väljarnas protest* (11) och *regeringens politik* (11) men *1998 års valet* (4). En viss överanvändning av possessivt pronomen kan också skönjas, främst *er* (17, 18), vilket inte är ovanligt i

andraspråkssammanhang. Vad som förenar de formfel som dyker upp i nominalfraserna är emellertid dels att de inte stör kommunikationen så att något kan misstolkas, dels att felet förekommer i för övrigt avancerade konstruktioner. I verbfrasen finns inga problem. Negationer och andra adverbial är t.ex. riktigt placerade, vilket annars kan vara ett problem i svenska.

Prepositioner och prepositionsfraser är ett annat svårt kapitel. Här finns helt korrekta exempel som *på 40 år* (9) eller *ansvarig för* (9), men också exempel på problem. Prepositionen *av* används felaktigt för respektive *för*, *på* och *för* i tre avancerade fraser: *ett uttryck av* (11), *ett tecken av* (15), *i ramen av* (16).

Då det gäller den lexikala kunskapen kan vi konstatera att ordförrådet är stort och varierat med avancerade ord och uttryck ur olika ordklasser som *mandatförlust* och *nederlag*, *konstatera* och *glädja sig åt*, *påfallande* och *håpnadsväckande*. Till och med bildspråk används, *det politiska*

landskapet (5). Skribenten har dock ett problem som är tämligen vanligt, nämligen avledningar och sammansättningar med prefix och formord av germanskt ursprung. Ord som *avgå*, *angå*, *begå*, *förgå*, *föregå*, *undgå*, *undergå* etc. är mycket vanliga i svenska men inte så lätta att särskilja för inlärare. I texten används *framgår* (4) i stället för *framstår*. Att substantivet *fram-*

gång används både korrekt, *vänsterpartiets framgång* (13), och felaktigt, *diskussionens framgång* (19), är tecken på att orden är under inläring i skribentens interimspråk. Påfallande är också att skribenten har problem att uttrycka orsakssammanhang i uttryck som *grunden för* (7) och *valdeltagandet /.../ är ansvarig för* (9), som båda betyder *orsaken till*.

Svårigheten att använda *foge-s* i svenska sammansättningar avspeglas i ord som *mandatsförlust* (2) och *mandatsperioden* (12). Problemet med stavning av

m före konsonant, *bestämde* (14) är till sist kanske det enda fel i texten som vi även skulle kunna hitta i en text av en skribent med svenska som modersmål.

En fungerande text

Sammanfattningsvis kan vi med modellens hjälp för det första dra slutsatsen att skribentens pragmatiska kompetens är mycket väl utvecklad. Texten är förtätad och informativ, den överför det budskap som skribenten syftar till. Då det gäller

Ett komplexare, mer förtätat språk innebär fler risker för fel jämfört med en mycket enkel men korrekt text. Det är en risk man måste ta för att gradvis utveckla sin förmåga.

den organisatoriska kompetensen är språket komplext och korrekt på textuell nivå och meningsnivå, möjligen med alltför invecklad syntax för sammanhanget i några fall. På frasnivå uppträder några felaktiga prepositions- och nominalfraser, men inget som stör budskapet. Skribenten är modig och vågar använda ett brett register. Några ord och uttryck kan dock vålla problem.

Jag har försökt läsa texten från åtminstone tre olika perspektiv. Grundläggande för analysen har varit att studera både brister och förtjänster. De problem som visar sig i inlärningsfasen hos andraspråksinläraren vittnar enligt många forskare ofta om att dennes språk befinner sig i stark utveckling just inom problemområdet. Som textbedömare måste vi vara medvetna om detta och visa hänsyn, så länge problemen inte uppenbarligen stör kommunikationen.

Dessutom har jag granskat komplexiteten i texten och vägt den mot korrektheten. En väl utvecklad skriftlig förmåga innebär för andraspråksinlärare ett risktagande: ett komplexare, mer förtätat språk innebär fler risker för fel jämfört med en mycket enkel men korrekt text. Det är en risk man måste ta för att gradvis utveckla sin förmåga till precisering och nyansering.

Sist men inte minst har jag läst texten utifrån såväl ett pragmatiskt perspektiv, d.v.s. hur den fungerar i sitt sammanhang, som ett organisatoriskt perspektiv, d.v.s. hur den organiseras på text-, menings-, fras- och ordnivå. Exempelvis är den sista meningen, *Vi glädjer oss åt ert besök*, mycket avancerad ur ett rent grammatiskt perspektiv. Det reflexiva verbet ska kongruera med subjektet och det konstrueras med en viss preposition. Meningen är riktigt konstruerad, men hur avancerad skribenten än är, så känns meningen fel i sitt sammanhang. Å andra sidan störs inte textens budskap av grammatiska fel som *ett rejält mandatsförlust*. Förmågan att använda ett lämpligt språkbruk är mycket sammansatt.

Som läsare av andraspråkstexter är det viktigt att vi är medvetna om att det inte är de enklaste och mest påfallande grammatiska felen som avgör hur en text fungerar i sitt sammanhang. En avvägning mellan många olika faktorer måste alltid göras. ■

LITTERATUR

Bachman, L. och Palmer, A. (1996), *Language Testing in Practice*.

Stormaktsmodell eller nordisk modell?

ODDRUN GRØNVIK

Att språkvården bygger på demokratiske prinsipper og att man kan samarbeida i språkfrågor med grannlånderna är sjålvklart for oss i Norden. Men Oddrun Grønvik, ledamot av Norsk språkråd som har arbeitat i språkvårdsprosjekt i Afrika, visar att språklige stormakter kan tänka annorlunda. Vi nordbor kunde gärna dela med oss av våra erfaringer.

Norden er kontakt og samarbeid om språklege emne så velkjent og kvardagsleg at vi knapt legg merke til det. Men samarbeidet om språkspørsmål mellom språksamfunn som er grannar er så sjeldsynt at det vekker oppsikt andre stader. Lat oss tenkje oss eit balkansk språkråd. Da skulle morsmålslingvistar frå språknemnder i Slovenia, Kroatia, Serbia,

Bosnia, Makedonia, Albania og Hellas møtast ein gong i året for å drøfte større språkspørsmål, og sekretariata skulle ha jamn kontakt og utveksle informasjon.

I dag ville vel tanken bli avvist som umogleg. Men nordisk historie har ikkje vore ein dans på roser, det heller – det er krigar og konflikter nok å sjå tilbake på. Kanskje det er noko ved språkstyring, språkvern og språkleg samarbeid i Norden som er verdt å snakke om utanfor Norden?

Av særdrag i dagens nordiske språkvern og språksamarbeid kan dette løftas fram:

- Det er organisert ut frå språksamfunn, ikkje ut frå stat.
- Fellesskapet blir rekna som verdfullt i seg sjølv. Det fins ein uttala vilje til kompromiss.
- Språknemndene har representantar frå offentlege organ og private institusjo-

nar som representerer viktige brukargrupper.

- Arbeidet er offentleg finansiert og opent for innsyn.
- Dei nordiske landa har samme grunnhaldning til språkvern og språkpolitikk.
- I alle nordiske land er det eit folkeleg engasjement rundt nasjonale og nordiske språkspørsmål.

Dei nordiske språka har ein velutvikla terminologi for språkpolitiske emne. I verdsspråket engelsk manglar ein del av desse omgrepa, og det er ikkje alltid lett å forklare kva det språklege samarbeidet i Norden går ut på.

Stormaktsmodellen

Storbritannia og Frankrike har svært ulike haldningar til språkspørsmål. I dei engelskspråklege landa er det ikkje noko offentleg organ som har ansvar for språkspørsmål. Marknaden skal rå – og regulere seg sjølv. Fransk språkpolitikk derimot er offisiell, sentralisert.

- Det er likevel viktige likskapsdrag:
- Både språksamfunn legg avgjerande vekt på å halde språket uendra.
 - Ingen av dei har teke omsyn til tale-utvikling i heimlandet etter at rettskrivinga fastna og vart utbreidd.
 - Både legg avgjerande vekt på å framstå som eittspråkssamfunn heime.
 - Ingen av dei har offentlege eller private fora som fungerer som møtestader

for ulike språksamfunn i heimlandet.

Modellen for språkstyring er temmeleg lik, om gjennomføringa er ulik. Modellen er at det offisielle språket – administrasjonsspråket – også skal vere dominerande som undervisnings- og arbeidsspråk. Interessene til staten og storsamfunnet skal styre språkpolitikken. Det blir ikkje lagt til rette for dialog med heimlege språklege minoritetar.

Denne tradisjonelle språkpolitikken er under eit visst press. Både Storbritannia og Frankrike er med i Europaunionen og Europarådet. Dette har ført med seg at språkspørsmål og språkpolitikk er komne på saklista på nye premisser. Men i det daglege er dette lite merkbar for folk flest.

Språkstyring i Afrika

I kolonitida rekna kolonimaktene kontroll over skriftspråk og kultur som ein del av sitt eige styringsapparat. Dess min-

dre utvikla den heimlege språkkulturen var i koloniane, dess meir dominerande vart det innførte administrasjonsspråket.

I dag arbeider både Storbritannia og Frankrike for å halde oppe eller styrkje stillinga for engelsk eller fransk som bruksspråk i dei tidlegare koloniane. Både Storbritannia og Frankrike ser på kultur-eksport som svært viktig.

Den verdsdelen som er sterkast merkt av kolonitida, er Afrika.

Svært mange av dei tidlegare koloniane i Afrika valde kolonispråka som adminis-

I dag arbeider både Storbritannia og Frankrike for å halde oppe eller styrkje stillinga for engelsk eller fransk som bruksspråk i dei tidlegare koloniane.

trasjonsspråk da dei vart sjølvstendige statar. Grunnane var at

- det eksisterande administrasjonsapparatet var bygd opp med kolonispråket som reiskap
- statsgrensene gjekk på kryss og tvers av språksamfunna
- det var mange språksamfunn med svært ulike språk innanfor statene
- dei innfødde språka var ikkje utvikla som skriftbundne standardspråk
- å lyfte fram eitt av fleire innfødde språk kunne i verste fall utløyse borgarkrig
- dei som overtok makta, dei nye afrikanske elitane, hadde fått utdanninga si på kolonispråket og hadde gjort det til sitt.

Administrasjonsmål versus utdanning

Trass i store investeringar over lang tid må utdanningssystemet i store delar av Afrika reknast

som mislykka. Skolegangen for dei fleste er kortvarig og av låg kvalitet, og strykprosenten i vidaregåande skole er forskrekkelig, særleg i realfag. Mange afrikanske politikarar har lenge vore klar over at språkspørsmålet er ein nøkkel til utdanningsrevisjon.

Bare eit fåtal av afrikanske språk er utvikla til eit minimumsnivå som skriftlege standardspråk og det er skrikande mangel på folk med røynsle i praktisk språkarbeid.

I Norden har vi sett at lingvistiske grunnlagsinvesteringar kan ha stor verknad i eit samfunn. Dei fleste språksam-

funn har årstalet for den første vitskaplege grammatikken og den første større ordboka som vendepunkt i si eiga språkhistorie. Slike grunnbøker blir symbol for språkbrukarane på at språket finst, har verdi og fortener å bli brukt.

Men slike tiltak krev høg lingvistisk kompetanse og mange årsverk, særleg om ein må samle munnleg material.

Stormaktsmodellen kan ikkje gjere grunnlag for ein slik språkpolitikk. Men det nordiske språksamarbeidet kan brukast som modell. Det trengst

- kunnskap om praktisk og kvardagsleg språkutvikling og språkvern, som dei nordiske landa har rik røynsle med
- legitimering av slik verksemd som politisk og demokratisk arbeid, og som fornuftig resursbruk
- røynsle for at eit velutvikla morsmål er like viktig for utvikling og framgang i eit samfunn som eit godt vegenett eller

elektrisitetsnett.

Alt dette har språksamfunna i Norden.

I Zimbabwe har det ti år lange samarbeidet i ALLEX-prosjektet skapt ein institusjon med heimleg språkutvikling og språkvern som einaste oppgåve: African Languages Research Institute (ALRI). Takk vere kontakten med universiteta i Göteborg og Oslo er staben ved ALRI etter kvart godt kjend med nordisk språkpolitikk.

Behov for sjølvskryt

Språkstyring og språkvern i dei nordiske landa, og det nordiske språksamarbeidet,

Språkstyring og språkvern i dei nordiske landa, og det nordiske språksamarbeidet, er lite kjent utanfor Norden.

er lite kjent utanfor Norden. Eg har sett litt på korleis Nordisk språkråd og dei nordiske språknemndene kunngjer røynsler og praksis, og på kor tilgjengeleg informasjonen er for dei som ikkje meistrar eit nordisk språk. Det er kjekt å kunne seie at Norsk språkråd kom best ut, med nettsider både på engelsk, tysk og fransk. Ellers var det ikkje så bra.

Det er ikkje tvil om at språkstyring og språkvern blir debatt-tema og kulturoppgåve i store delar av verda i det nye hundreåret. Dei fleste språksamfunn i verda er små. Derfor blir det viktig å fremje regi-

onalt samarbeid og få fram samkøyrde løysingar. Det vil hjelpe på sjølvtrillit og på effektivitet. Det er mange språkutviklingsprosjekt i Afrika som har stranda av di at dei som deltok ikkje hadde nokon å spørje til råds eller jamføre seg med.

Her bør Nordisk språkråd og språknemndene for dei nordiske språka vere med. Den modellen som nordisk språkpolitikk representerer, bør kome betre fram internasjonalt. Mange språksamfunn treng dette kvardagsnære dømet på at det nyttar å ta vare på sitt eige, i samarbeid med gode grannar. ■

Ordlista

borgarkrig	inbördeskrig
døme	exempel
felleskap	gemenskap
heimleg	inhemsk
kor	hur
korleis	hurdan
kva	vad
mangel	brist
mangle	sakna
munleg	mundlig
omgrepa	begrepp
oppgåve	uppgift
reiskap	redskap
røynsle	erfarenhet
sjå	se
strykprosenten	den procent som inte klarar sig
svært	mycket
treng	behöver
umogleg	omöjlig
verksemd	verksamhet

Romani

KARI FRAURUD

Man kan räkna till närmare sextio olika varieteter av romani. Romerna ser dem som ett gemensamt språk och kan tala med varandra över språkliga och nationella gränser. Kari Fraurud är docent i allmän språkvetenskap vid Stockholms universitet.

Romernas språk, *romani chib* eller enbart *romani* eller *romanes*, är ett språk utan egen nation. I alla länder där det talas är det ett minoritetsspråk. Men det betyder inte att det är ett obetydligt eller föga spritt språk. Romani uppskattas totalt ha fler talare än svenska, kanske mer än det dubbla. Dessutom är romani ett i högsta grad transnationellt språk, som talas i många länder och fungerar som kommunikationsspråk över nationsgränserna.

En person som behärskar någon varietet av romani har förutsättningar att kommunicera med romanitalare över hela världen, om än med skiftande svårighetsgrad. Beroende på intresse för språk och på hur mycket kontakt man har haft med

talare av andra slag av romani, varierar naturligtvis förmågan att kommunicera över varietetsgränserna – på samma sätt som svensktalande i olika grad förstår andra svenska dialekter än den egna eller norska och danska. Många romer i Sverige har dock släkt och vänner i andra länder och andra internationella kontakter med romer som talar olika varieteter. Sådana erfarenheter ger möjlighet att utveckla en öppen attityd till språklig variation och en förmåga till kommunikation över språkliga gränser. Personer uppväxta i en mer enspråkig miljö har mycket att lära av det. De flesta romer är också två- eller flerspråkiga, vilket har att göra med romanis ställning som minoritetsspråk och att många romer förflyttat sig mellan olika länder och har haft kontakter med andra folk och språk.

Ursprung och varieteter

Romani tillhör den indiska grenen av de indoiranska språken och är alltså liksom svenska ett indoeuropeiskt språk. Mycket av grammatiken är välbekant för den som känner till europeiska språk. Släktskapet

med såväl det klassiska kulturspråket sanskrit som dagens hindi och andra indiska språk avspeglas särskilt tydligt i basordförrådet, d.v.s. det grundläggande och ursprungliga ordförrådet för vardagliga ting. Där är lånord minst vanliga och det brukar därför användas för att påvisa släktskap mellan språk. Ibland används begreppet romani i en vidare betydelse än i denna artikel och omfattar då även två besläktade grupper indoariska språk, *domari* (syrisk eller asiatisk romani) och *lomavren* (armensk romani).

Romani har genom seklerna kommit att uppdelas i ca 60 varieteter, vilket bl.a. avspeglar olika romska gruppers omfattande kontakter med skilda folk och språk under en historia av 1000 års migration och bosättning i olika länder. Enligt en vanlig klassificering uppdelas de olika formerna av romani i *valakiska* och *icke-valakiska* beroende på talarnas och därmed varieteternas historia efter flyttningen från Indien till Balkan över bl.a. Persien och Mindre Asien. De icke-valakiska varieteterna är de vars ursprungliga talare fortsatte över Balkan och resten av Europa redan på 1300–1400-talet i vad som kallats ”den första europeiska diasporan”. Hit hör bl.a. balkanska varieteter som *arli* och *bugurji*, iberiska som *caló* och en central-nordlig grupp med t.ex. *slovakisk romani*, *sinto*, *angloromani*, *finsk romani* (*kaale*) och *svensk* och *norsk romani*. Bland de senare kan man urskilja en grupp som språkstrukturellt skiljer sig mycket från annan romani. Ordförrådet,

särskilt basordförrådet, är liksom i andra varieteter ursprungligt romskt, medan uttal och grammatik helt eller delvis är hämtat från omgivande majoritetsspråk, t.ex. engelska i angloromani och svenska i svensk romani. Dessa former av romani kan därför betecknas som *sammanflätade*, medan de med mer ursprunglig språkstruktur brukar kallas *konservativa*. De valakiska varieteterna utvecklades bland de grupper av romer som levde kvar i Valakiet och Moldova i 500 år, innan delar av dem först vid mitten av 1800-talet begav sig mot Central- och Västeuropa i ”den andra europeiska diasporan”. Hit hör t.ex. de stora varieteterna *kelderash* och *lovari* samt *tjurari*.

Såväl bland talare som forskare går åsikterna ibland isär inför frågorna om man bör betrakta de romska varieteterna som dialekter eller skilda språk samt om de sam-

manflätade varieteterna skall räknas som romska varieteter eller ej. Svaren beror på vilka kriterier man tillämpar för vad som utgör en dialekt samt på analysen av de sammanflätade varieteternas historia. Klart är i alla fall att det finns ett tydligt historiskt släktskap mellan alla här nämnda former av romani, och att majoriteten av talare av såväl konservativa som sammanflätade varieteter identifierar sig som romer med ett gemensamt språk, romani.

Romanitalare

De flesta romanitalarna lever i Europa, men det finns också betydande grupper av romer i Syd- och Nordamerika samt

Romani
uppskattas totalt
ha fler talare än
svenska, kanske
mer än det
dubbla.

Några fraser och uttryck exemplifierade av varieteterna arli och kelderash¹

<i>arli</i>	<i>kelderash</i>	
Sasto!	T'aves baxtalo!	Hej!
Sastipaja!	Devlesa!	Hej då!
Mli dajakiri čhib tani romani.	Me dav дума Rromanés.	Mitt modersmål är romani.
Me na haljovava romane.	Me či atjarav Rromanés.	Jag förstår inte romani.
Me bešava ki Švedska.	Me bešav ando Šwedo.	Jag bor i Sverige.
Ov šukar le!	Pačiv tuke!	Var så god!
Ov sasto!	Nais!	Tack!
Jek, duj, trin, štar, pandž, šov, eфта, ofто, enja, deš	Jekh, duj, trin, štar, panšh, šov, eфта, oхто, inja, deš	Ett, två, tre, fyra, fem, sex, sju, åtta, nio, tio
Me sium bokhalo.	Me sim bokhalo.	Jag är hungrig.
Kozom i o sahati?	So-di si o časo?	Vad är klockan?
Šaj te de man tli e-poštakiriadresа?	Pen mange tjiro e-mail soba?	Kan jag få din e-postadress?
Isi tut disavi kherutnipatrin?	Si tut jekh privatno soba ando internet?	Har du någon hemsida?
Šukar i te džane but čhibja.	Mišto si te djanel o manuš bot šiba.	Det är bra att kunna många språk.

1. Jag tackar Lars Demetri och Baki Hasan för översättningar till kelderash respektive arli.

mindre grupper i bl.a. Australien och Sydafrika. Antalet romer har uppskattats till mellan 10 och 20 miljoner. Av flera skäl är det svårt att beräkna såväl antalet romer som romanitalande. I likhet med många andra minoriteter är romerna fortfarande ofta en stigmatiserad grupp som har varit utsatt för olika former av förtryck från majoritetssamhällena. Detta gör att man måste räkna med ett stort mörkertal även i de fall där statistiska uppgifter föreligger, d.v.s. från de länder som till skillnad från Sverige registrerar etnisk och språklig tillhörighet.

Dessutom skiljer sig beräkningarna beroende på vilka som räknas med. Ofta utesluts de grupper som i bl.a. England kallas *travellers* och som i Sverige kallas sig *de resande* eller *resandefolket* (och som tidigare, tillsammans med andra kringresande, har kallats ”tattare”, en benämning som de flesta resande uppfattar mycket negativt och som därför inte bör användas). Inte alla, men många travellers och resande identifierar sig som romer och menar sig härstamma från de romer som kom till norra Europa på 1500-talet. Språkligt sett avspglas som nämnts sam-

bandet mellan sammanflätade varieteter som de resandes *rommani* eller *råmmani* (här kallat *svensk romani*) och de konservativa varieteterna av romani mycket tydligt i det gemensamma basordförrådet.

Vidare förutsätter beräkningar av antalet talare att frågan om att tala ett språk kan beskrivas i termer av antingen-eller. Men språklig och kommunikativ kompetens är mycket mer komplex – och intressant – än så. Även en mer begränsad kunskap i ett språk kan öppna vägar för kommunikation eller ha en viktig symbolisk funktion och därmed identifiera en person som talare av språket.

I Sverige talas romani sedan minst 500 år. De första historiska beläggen från år 1512 nämner ett folk ”som fara omkring ifrå thet ena landet til thet andra, them man kallar Tatare”. Dessa tidiga romska invandrades språk lever i dag kvar som *svensk romani* och *finsk romani* – naturligtvis i förändrad form efter 500 års kontakt med svenska och finska. Därefter har nya grupper av romer, med skiftande historia och språklig bakgrund, kommit hit i olika tidsskeden.

Från senare delen av 1800-talet och en bit in på 1900-talet anlände grupper som talade de valakiska varieteterna *kelderash*, *lovvari* och *tjurari*. Bland dem fanns Johan Dimitri Taikon, som senare medverkade till den första omfattande beskrivningen av *kelderash* – en klassiker i romanilitteraturen.

När passtvånget mellan de nordiska länderna upphörde 1954, öppnades åter möjligheten att resa mellan Finland och Sverige för de romer som mer än ett sekel tidigare avskiljts i den östra riksdelen och som nu talade *finsk romani*. Under 1960- och 70-talet kom romer från olika länder på kontinenten till Sverige. De talade va-

lakiska varieteter med rötter i Frankrike, Spanien, Polen, Ryssland, Bulgarien och Jugoslavien.

Den senaste invandringen av romer har skett under 1980- och 1990-talen som en följd av Balkankrigen. Den har medfört såväl ett rikt tillskott av nya varieteter som en förstärkning av tidigare talade varieteter, bl.a. *arli*, *bugurji* och *sinto* samt de valakiska varieteterna *kelderash*, *lovvari*, *tjurari*, *machvano* och *gurbet*. Beräkningar gjorda av romernas egna organisationer uppskattar i dag antalet romantalarare i Sverige till minst 15-20 000.

Ordförråd och språkstruktur

Det som sägs nedan om språkets ordförråd och struktur gäller huvudsakligen de konservativa varieteterna av romani, men i vissa fall även de sammanflätade. Dagens romska varieteter är naturligt nog starkt präglade av de olika majoritetsspråk som har omgivit dess talare genom historien. Detta gäller framför allt fonologin och syntaxen och delar av ordförrådet, medan morfologin påverkats i mindre grad.

Alla romska varieteter delar ett gemensamt ordförråd omfattande ungefär 700 indiska, 70 iranska, 40 armeniska och kanske 230 grekiska samt några georgiska ordstammar. Utöver de tidiga lånen från bl.a. grekiska, har olika varieteter i olika omfattning upptagit lånord från omgivande språk som rumänska (särskilt mycket i de valakiska varieteterna), turkiska och olika slaviska språk, samt andra europeiska språk som ungerska, tyska och franska och, längre norrut, de skandinaviska språken och finska. Omvänt har också majoritetsspråken lånat ord från romani; i svenska t.ex. *jycke*, *tjej* och *vischan*.

De flesta konservativa varieteterna har

ett likartat fonologiskt system, d.v.s. ljudsystem, bl.a. med ungefär samma uppsättning vokaler och konsonanter, samt med betoning på stammens sista stavelse, särskilt i det äldsta ordförrådet. Vokalerna är vanligen fem: a, e, i, o, u.

Konsonanterna är i stort desamma som i många europeiska språk. Utmärkande är den betydelseskiljande distinktionen mellan icke-aspirerade klusiler, k, p, t, och aspirerade, k', p', t' (d.v.s. i det senare fallet ingår en lätt utandning i uttalet). I skrift återges de senare ofta med klusil plus *h*, t.ex. *kandel* 'lyssnar' – *khandel* 'stinker' (tredje person singular). De flesta varieteterna har också en något rikare uppsättning av frikativor (ungefär s- och sje-ljud) och affrikator (konsonanter som för en svensk låter som om de inleddes med d- eller t-ljud) än svenska. Man har både tonlöst och tonande sje-ljud, som i allmänhet skrivs *š* respektive *ž*, samt en ve-lar frikativa (ett sje-ljud som uttalas långt bak i munhålan), i skrift *x* eller *h*. Flera varieteter, t.ex. *kelderash*, skiljer mellan vanligt tremulant r och uvulart (liknande r-ljudet i franska), vilket skrivs med *ř*, *ř* eller *rr*, t.ex. i ordet *řom/řom/řrom* 'romsk man, rom'. Palatalisering av n och l förekommer t.ex. i *lovari* och kan i skrift anges med ett särskilt diakritiskt tecken eller *j*, t.ex. *l'* eller *lj*.

Morfologin, d.v.s. ordböjningen, präglas framför allt av internt motiverad språkförändring, d.v.s. sådana förändringar som sker i alla språk oberoende av kontakter med andra språk. Man finner en kombination av ursprungliga rika böjningsmönster och senare utvecklade ändelsystem (liksom i andra moderna indoiriska och indoiranska språk), samt en ännu senare tendens att ersätta böjning och ändelser med fria småord som t.ex.

prepositioner (liksom i flera andra indoeuropeiska språk).

Romani har två genus, maskulinum och femininum, vilka bl.a. avspeglar sig som *-o* respektive *-i* i nominativ singular och i många substantivstammar, t.ex. *ra-klo* 'pojke' – *rakli* 'flicka'. Samma ändelser finns i nominativ singular för attributiva adjektiv, t.ex. till det feminina ordet 'språk/tunga': *romani chib* 'romskt språk, romani'. Attributiva adjektiv kongruerar med sitt huvudord i genus, numerus och kasus (oftast endast med kontrast mellan nominativ och alla andra kasus): *baro rom* 'stor/betydande romsk man', *bari romni* 'stor/betydande romsk kvinna', *bare roma* 'stora/betydande romer'. Romani har två numerus; plural bildas med ändelsen *-a* eller *-e* i nominativ till den singulara grundformen, t.ex. *rom* 'romsk man, rom' – *roma* 'romska män, romer'. Antalet kasus varierar i de olika varieteterna från två upp till åtta; i flera varieteter har vissa kasus ersatts av prepositioner. Från grekiska har romani lånat bestämda artiklar med olika genus- och kasusformer, i nominativ *o* respektive *e*: *o rom* 'den romska mannen, romen', *e romni* 'den romska kvinnan'.

Verben böjs efter person, tempus och aspekt (som bl.a. skiljer en avgränsad händelse från ett längre förlopp). Personböjningen anger subjektets person och numerus, och subjektet kan ofta utelämnas. Preteritum bildas genom ett infix (*-d*, *-t*, *-l*, *-n*) följt av en särskild uppsättning personändelser, jfr *šun-av* 'jag lyssnar' – *šun-d-om* 'jag lyssnade/har lyssnat', medan imperfektiv aspekt (längre förlopp) markeras genom tillägg av en ändelse (*-as*) som ovanligt nog kommer *efter* personändelsen, t.ex. *šun-av-as* 'jag (höll på och) lyssnade'. I de flesta varieteter saknar verben någon egentlig infinitivform, vil-

ket är ett exempel på de många s.k. bal-kanismerna i romani.

Syntaktiskt liknar romani i mycket andra indoeuropeiska språk. Den grundläggande ordföljden beskrivs ibland som subjekt-verb-objekt, men ordföljden är oftast relativt fri och strukturen verb-subjekt-objekt är också vanlig. Här skiljer sig också varieteterna beroende på inflytande från omgivande språk. Komplexa meningar byggs nästan uteslutande upp av satser som har ett tempusböjt verb och som förenas av obundna konjunktioner och subjunktioner; satsförkortningsliknande konstruktioner är alltså sällsynta. I nominalfrasen föregår adjektivattribut och demonstrativer i allmänhet huvudordet (d.v.s. substantivet), liksom (alltid) artiklar, genitivattribut och räkneord.

Skriftspråk och standardisering

I fråga om skriftspråk skiljer sig ofta generationer av talare. Romani har traditionellt varit ett muntligt språk. En del äldre menar att det så bör förbli, eftersom skrift är något som kommer utifrån (och som tvåspråkiga kan romerna ändå ha tillgång till andra skriftspråk). Till de första användningarna av romsk skrift, från mitten av 1800-talet, hör också översättningar av delar av Bibeln. Därefter har dock allt fler skrifter getts ut, så småningom också av romska författare och organisationer. Särskilt under det senaste decenniet har antalet publikationer ökat i snabb takt samtidigt som unga romer idag skapar hemsidor och kommunicerar via e-post och chat. Här har skriftspråket både en praktisk funktion som transnationellt språk och en symbolisk som uttryck för den romska gemenskapen.

Standardiseringssträvanden ser olika ut i olika länder. Ibland är de mer styrda, och

ett visst system föreskrivs uppifrån av en expertgrupp. Ibland är de mindre styrda, större variation accepteras, olika alternativ kan provas fram av användarna själva och utrymme lämnas för skilda konventioner för de olika varieteter som talas i ett land. Ordet 'språk' kan då t.ex. uppträda i följande olika former beroende på varietet och val av ortografi: *chib*, *čhib*, *šib*, *šib*, *tšimb* och *tjibb*. Gemensamt är att man använt sig av det lokala majoritetsspråkets kyrilliska eller latinska alfabet, ibland i något modifierad form. Två varieteter som har använts som bas i vissa standardiseringssträvanden är kelderash, med tillägg från andra valakiska varieteter, och arli, med tillägg från geografiskt närliggande varieteter. ■

PUBLIKATIONER PÅ ROMANI I SVERIGE

Skolverket (och tidigare Skolöverstyrelsen) har i samarbete med romer i Sverige gett ut en rad publikationer på olika varieteter av romani. För närvarande arbetar man bl.a. med en romsk version av lexikonet Lexin, med översättning från svenska till flera romska varieteter. Romska organisationer och enskilda romer publicerar sig också i tidskrifter och på hemsidor.

LITTERATUR

- Bakker, Peter & Hristo Kyuchukov (utg.) (2000), *What is the Romani Language?* Hertfordshire: Centre de recherches tsiganes and University of Hertfordshire Press.
- Fraurud, Kari & Kenneth Hyltenstam (1999), *Språkkontakt och språkbevarande: Romani i Sverige. I: Hyltenstam, Kenneth (utg.), Sveriges sju inhemska språk – ett minoritetsspråksperspektiv.* Lund. S. 241-298
- Gjerdman, Olof & Erik Ljungberg (1963), *The Language of the Swedish Coppersmith Gipsy Johan Dimitri Taikon: Grammar, Texts, Vocabulary and English Word-Index.*
- Matras, Yaron (1999), Writing Romani: The pragmatics of codification in a stateless language. *Applied Linguistics* 20/4: 481-502.

Säljande handledning

Skriv bättre på kortare tid lovar boktiteln (Fonn förlag, 2001), som inte bara är lite suspekt utan också missvisande: boken lär varken ut hur man skriver språkligt bättre eller snabbare. I stället visar författaren Nils Petter Smeby huvudsakligen hur man skriver säljande. Och det gör han förvisso bra, om än ganska traditionellt. Bra är också delar av layoutavsnittet och de konkreta Wordtipsen kring formatmallar, makron m.m. Ett sympatiskt inslag är vidare att boken behandlar så varierande texttyper som klagomålsbrev, arbetsansökningar, instruerande skärmtexter, betalningspåminnelser och fantasylitteratur. På 150 luftiga sidor blir det dock väl ytligt. I vissa fall, som för webbtexer, så kort att det mest blir konstigt. Trots det ges en del utrymme åt sådant som egentligen inte har med skrivandet att göra (som hur man lämnar in sin arbetsansökan); texten är dessutom lite pratig och flera av säljknepen upprepas en gång för mycket.

De rent språkliga tipsen är få, och många känns igen: skriv rakt på sak, var konkret, undvik passivkonstruktioner och svåra ord (som sådana räknas märkligt nog *vissa* och *omedelbart*, som bör ersättas med *några* respektive *strax*!). Vidare finns ett kort avsnitt med några yxiga och inte alldeles korrekta skrivregler, vilka boken för övrigt inte är särskilt bra på att följa. De relativt många språkmissarna kan möjligen ha sin förklaring i att förlaget

slarvat i översättningen från det (uppenbarligen) norska originalet.

Detta är en fungerande nybörjarbok t.ex. för egenföretagaren som måste författa ett säljbrev eller en annons, men knappast något att hålla i handen för den professionelle skribenten med höga krav på form och språk. Man kunde önska att fler av alla dessa skrivhandböcker var mer specialiserade, och att den specialisering som ändå finns avspeglades bättre i boktitlarna. Då skulle denna bok kunna heta "Säljande texter – korta råd om innehåll och grafisk utformning".

Ola Karlsson

Herr Rassa's känsla för snö

Ien vackert illustrerad bok, *Snö – en renskötare berättar* (Ordfront, 2001), har Yngve Ryd dokumenterat samiskt snökunnande och inte minst snöterminologin genom att låta renskötaren Johan Rassa från Jokkmokk berätta allt han vet om snö och is vad därtill hör. Att en same måste ha en mer utvecklad begreppsapparat när det gäller detta ämnesområde än t.ex. personer bosatta längre söderut är inget att förundra sig över, men att man kan prestera över 300 ord är ändå imponerande. I många böcker om språk brukar det stå att vissa folkslag som lever på nordliga breddgrader har massor av ord för olika sorters snö men saknar ett övergripande ord för snö. Detta stämmer i alla fall inte för samiska; där finns övergripande ord för såväl snö som is. Men sedan kan man skilja exempelvis mellan blöt snö i form av kramsnö som fastnar överallt,

dejkarmuohhta, och tinande snö som ännu bär lite grann, *sieppor*. Och det finns en typ av mycket lätt nysnö, en ”dammsnö”, som är fallande och liggande och som kallas *habllek*. Blankis heter *gliyyka*, men för lössnö på blankis finns ett eget uttryck, *njuohppa*. Det finns ett uttryck för en barfläck som är så stor att man rymts att sitta på den och koka kaffe, *káffabievlla*. Det finns också uttryck för snöns knarrande vid kall väderlek, såsom *tjårgadit* om när fotsteg knarrar mot torr snö, *gitjerdit* om när stavar och skidor gnäller och gnisslar mot snön. *Linádahka* däremot är tyst skidföre, idealiskt för jägaren eller den som skall samla in renar.

I förordet berättar nedtecknaren hur boken kommit till – genom många och långa samtal med Johan Rassa och hans hustru Ibb-Anna. Man har givit sig tid och resonerat många gånger om orden. Det fick ta den tid det tog. Fem vintrar tog det.

Birgitta Lindgren

Text med sammanhang

Kan man mäta om en text håller sig till ämnet och hänger samman? Ja, skulle nog Catharina Nyström svara, författare till *Hur hänger det ihop? En bok om textbindning* (Hallgren och Fallgren, 2001). Nyström har tidigare skrivit en doktorsavhandling om gymnasist uppsatser (se Språkvård 1/2001), och är alltså väl förtrogen med textbedömningens både praktiska och teoretiska problem. Hennes nya bok gäller metoderna för noggrann sammanhangsanalys. I centrum står tre grundläggande textbindningsbegrepp: referensbindning (hur, var och när återkom-

mer samma företeelse i texten?), tematik (vad behandlas som nytt, som känt och som självklart allteftersom texten framskrider?) och satskonnekction (hur markeras de logiska sambanden mellan satser?).

Den systematiska genomgången är pedagogiskt förankrad i fyra exempeltexter. På köpet lär sig därför läsaren också åtskilligt om skillnader i textbindningsmönster mellan professionella debattartiklar och noveller respektive gymnasistövningar i samma generer.

Tar man sitt yrke som svensklärare eller textredigerare på allvar är *Hur hänger det ihop?* en mycket nyttig bok. Den som gör sig den inte obetydliga mödan att arbeta igenom ett par texter enligt Nyströms modell, kommer att få aha-upplevelser som räcker långt. Men vill man ha allmänna tips om hur man skapar sammanhang eller lättsam läsning om textlingvistik, blir kanske systematiken och noggrannheten till sist alltför teknisk.

Hur hänger det ihop? kan naturligtvis köpas i bokhandeln, men är också årsbok för Språkvårdssamfundets medlemmar. Om någon av Språkvårds läsare ännu inte gått med i denna utmärkta förening, öp-

Tar man sitt yrke som svensklärare eller textredigerare på allvar är *Hur hänger det ihop?* en mycket nyttig bok.

pen för vem som helst, rekommenderar vi en snabb inbetalning av 175 kronor på pg 57 86 13-2, Språkvårdssamfundet.

Olle Josephson

Skrivregler som e-bok

Svenska skrivregler kom i en ny utökad utgåva för två år sedan (Liber, 2000). Nu kan man även ha den i datorn. Svenska skrivregler har nämligen getts ut som e-bok, med ett lättnavigerat, webbliknande gränssnitt. Här går det snabbt att hitta det man letar efter, genom snabbmenyn, i det omfattande registret eller via fritextsökning.

För att läsa boken behövs Acrobat Reader 4 eller senare, eller Acrobat eBook Reader, som båda kan laddas ner gratis från nätet. E-boken kommer att säljas hos de vanliga e-bokhandlarna (Adlibris m.fl.).

Ola Karlsson

Webbskrivande

Skriv för webben (Liber, 2002) av Lotten och Olle Bergman vänder sig till den som informerar via webben eller intranätet. Boken beskriver på ett enkelt sätt hur man anpassar en text för webbmédiet. Det viktigaste rådet blir: Skriv kort och okomplicerat! Här finns många matnyttiga råd om hur man snabbt sätter ihop en text, hur man redigerar vad andra har skrivit och hur man fördelar arbetsuppgifter. Mycket är dock av allmän ka-

raktär och inte specifikt för webbtexter. Till varje moment ges ett stort antal exempel som underlättar förståelsen. Ibland blir dock exemplen alltför detaljerade och anslaget något överpedagogiskt. Vad boken så gott som saknar är anvisningar om den grafiska utformningen av webbtexter, såsom färgval, typsnitt, länkar etc. Råd om detta måste sökas på annat håll, t.ex. i Helena Englunds och Karin Gulbrands *Klarspråk på nätet* (Pagina, 2001).

Helena Pettersson

Språk i Norden 2001

Nordiska språkrådets och språknämndernas gemensamma årsskrift *Språk i Norden* för 2001 innehåller artiklar om språklig standardisering. Vad man menar med detta begrepp utreder *Kjell Ivar Vannebo*. *Carl Christian Olsen* redogör för det lite märkliga att den dialekt som kom att bli standardspråket på Grönland, centralvästdialekten, saknade uttryck som avser fångst på is, något som vi uppfattar som typiskt grönländskt. *Inger Kleivan* tar upp det gemensamma grönländska skriftspråket, och konstaterar att grönlänningar i likhet med många andra folk tycker att det är praktiskt med ett standardiserat skriftspråk, även om det bygger på en viss dialekt och på så sätt missgynnar andra dialekter. En gemensam skriftnorm finns även för färöiskan; däremot har man inte lyckats uppnå enighet om en gemensam norm för det talade språket, berättar *Jógvan í Lon Jacobsen*. Så litet det färöiska samhället än är med sina drygt 43 000 invånare uppvisar det en dialektsplittring som mera liknar Norges,

och färingarna har också samma inställning att var och en skall få tala sin dialekt. Ett annat litet språksamhälle, Island, utmärks däremot av mycket små dialektskillnader, och *Kristján Árnason* redogör för standardiseringen av det isländska uttalet.

Tuuli Forsgren redovisar den språkbatt som pågått i det sverigefinska språksamhället om huruvida man skall hålla fast vid standardfinska som norm i skolundervisningen i Sverige. Om grammatikens roll för normering skriver *Ulf Teleman*, en av huvudförfattarna till Svenska Akademiens grammatik. Om dold men även öppen normering i ordboksarbete berättar *Ebba Hjorth*.

Som vanligt finns också kommenterade listor över nyutkommen språklig litteratur.

Boken kan beställas hos Svenska språknämnden.

Birgitta Lindgren

Skandinavisk ordbok

Det har kommit en ny utökad upplaga av *Skandinavisk ordbok* (Norstedts, 2002). Liksom den förra upplagan innehåller den ord som kan vålla problem i det nordiska umgänget. Det rör sig om ord som bara finns i ett av språken, t.ex. danska *tvebak* ('skorpa'), norska *dagstøtt* ('varje dag'), svenska *dyrgrip*. Men naturligtvis medtas också lömska ord eller falska vänner, alltså ord som ser ut som samma ord (och ibland historiskt sett också är det) men som har olika betydelser i de skilda språken. Ett välbekant exempel är *rolig*. Att det betyder 'stilla' på danska och norska bör en

svensk vara medveten om. Det kan också vara bra att känna till att norska *farin* är strösocker, medan svenska *farinsocker* heter *uraffinert sukker* på norska, och att danska *puddersukker* inte är pudersocker utan farinsocker! Det finns särskilda listor i ordboken över några av de viktigaste av dessa lömska ord.

Boken finns att köpa i bokhandeln men kan också beställas hos Svenska språknämnden.

Birgitta Lindgren

Svenskt och franskt

Fransk språkpolitik och språkvård brukar ofta framställas som den absoluta motsatsen till den svenska. Centralism, elitism och traditionalism mot mångfald, jämlikhet och vilja till förändring. Den australiska (!) språksociologen Leigh Oakes komplicerar bilden i *Language and National Identity. Comparing France and Sweden* (John Benjamins, 2001). Fram till andra världskriget överensstämde den svenska språksynen i mycket med den franska. En enkätundersökning visar att svenska gymnasister, särskilt i Stockholm, har en mer negativ hållning till minoritets- och invandrar-språk än franska gymnasister. Oakes avhandling rymmer inte bara en grundlig analys av dagens och gårdagens svenska och franska språkpolitik, utan också en omfattande teoretisk diskussion om förhållandet mellan språk och nationell identitet. Lärorikt, men inte så lättillgängligt.

Olle Josephson

Himpagimpor landet runt

I förra numret av Språkvård framgick av en insändare från Inge-Lise Pedersen att *en himpagimpa till en vädermölla* troligen är ett danskt uttryck. Det används som nonsenssvar till alltför frågvisa barn. Men Språkvårds mångkunniga läsekrets kan rapportera himpagimpor från flera håll. Leif Dahl känner igen det från sin forna arbetsplats i Kalmar om ”konstruktioner som var lite vingliga och inte så väl genomtänkta”. Helene Oslob hade en fosterfar, född 1897 i Östersund men bosatt i Mellansverige, som svarade *en himpavimpa till en väderkvarn*, när Helene undrade vad hon skulle få i födelsedagspresent. Likadant sade man i Karin Thorsvads mellansvenska familj, utan sydsvensk anknytning, på 60-talet. Och Gun Hillbos far, uppvuxen i Djursholm med värmländska föräldrar, använde följande ramsa: ”En grej till en moj till en symaskinstramp – en hompajomp till en väderkvarnsving”.

Men det är väl inte bara himpagimpor och hompajompar som fått tyst på vetgiriga ungar? På Språknämnden erinrar vi oss en stockholmsk farmor som nämnde en *krucifikadonxbabyscha* när barnbarnen blev för nyfikna. Vilka ytterligare nonsensord med avspisningsfunktion kan Språkvårds läsare meddela?

Olle Josephson

Forska på nätet (2): functional food eller mervärdesmat?

Här fortsätter vår presentation av hur man gör egna språkundelsökningar på nätet. Den första undersökningen presenterades i förra numret (1/2002).

Många nya uttryck i språket finns inte upptagna i ordböckerna. Undrar man då hur de stavas, vad de betyder eller hur nya de är, kan man gå till ett aktuellt textarkiv, t.ex. tidningsarkivet Presstext (DN, Expressen, GT, Veckans affärer m.fl.). Vi vill t.ex. veta vad *functional food* betyder och när det först dök upp i tidningarna. Gå till <<http://fakta.presstext.prb.se>> och logga in (kräver abonnemang). Klicka på *Starta sökning*. Börja med att skriva in ”functional food” i sökordsfältet och klicka på *Sök*. Det ger 97 exempel, det

tidigaste redan från 1993. (Arkivet uppdateras hela tiden med nya texter, så träffsiffran förändras successivt.) I träfflistan ser man dock att genomslaget inte kommer förrän 2000. Klickar man sedan på ett par av beläggen utkristalliserar förhoppningsvis snabbt en ungefärlig definition av uttrycket: livsmedel med hälsobefrämjande effekt, t.ex. energidrycker för idrottsutövare eller mjölkprodukter som är nyttiga för tarmfloran.

I några av de senare beläggen stöter vi på direktöversättning som *funktionell mat*, men även ett mer eget svenskt uttryck, *mervärdesmat*, som lanserats av språkvården som ersättning för *functional food*. En sökning på *mervärdesmat* ger 11 belägg, alla utom ett från 2001, vilket talar för att detta uttryck är på väg att etableras. Kanske gäller det även *nyttomat* som enligt en sökning i Presstext fått viss spridning det senaste halvåret.

Ola Karlsson

Uppfräschade webbsidor

Språknämndens webbplats <www.spraknamnden.se> har fått nytt utseende samt nytt och mer omfattande innehåll. Nu finns t.ex. mer utförlig information om nämndens

verksamhet och våra olika projekt. Där finns också betydligt fler länkar, en kortare länksamling för dem som behöver svar på språkfrågor och en fylligare samling med länkar till all möjlig språkinformation: dialekter, fonetik, språkteknologi, engelska datalexikon, skandinaviska ordböcker, runor, svenska för invandrade och mycket mer. På vår ingångssida får du information om aktuella ämnen och händelser. Där hittar du även Månadens ord och Veckans språkråd med aktuella uttryck och språktips. Och givetvis innehåller webbplatsen information om nämndens skrifter och tidskriften Språkvård. Vi hoppas också att webbplatsen nu är mer lättnavigerad.

Språkvårdspris

Vid Svenska språknämndens årsmöte den 8 april belönades Birgitta Hene, Stockholm, med Erik Wellanders pris för framstående språkvetenskaplig forskning på språkvårdens område. Prissumman var 25 000 kronor. Juryns motivering löd:

”Birgitta Hene får priset främst för sina insatser som huvudredaktör och vetenskaplig ledare för Natur och Kulturs Svenska Ordbok. Med sina genomarbetade

och delvis nyskapande artiklar och ordförklaringar lyckas ordboken utomordentligt väl med att vända sig till alla som lär sig svenska, även dem som har annat modersmål. Birgitta Hene har också i sin forskning givit väsentliga bidrag till kunskapen om grundskolebarns språkförmåga, ett område av central betydelse för språkvården.”

Den som vill veta mer om Natur och Kulturs Svenska Ordbok kan läsa Ulrika Kvist Darnells recension i Språkvård 3/2001.

Olle Josephson

Svenska lättare än danska för islänningar

Isländska LO-chefer, som liksom andra islänningar lärt sig danska i skolan, går nu på kurs i svenska. De anser att svenska är lättare att lära än danska för islänningar, bland annat när det gäller uttalet. Dessutom anser man att det är mer användbart i det nordiska samarbetet.

Birgitta Lindgren

Begripligare engelska EU-texter

Att man på officiellt håll i Storbritannien nu är mer välvilligt inställd till EU kan få positiva

effekter för språket. EU-förespråkare som vill övertyga den brittiska allmänheten om unionens förträfflighet, tänker sig att det skall gå bättre om alla EU-fördrag skrivs om på begripligt språk. Likaså skall EU-lagar sammanfattas och presenteras på ett lättförståeligt sätt.

Svenska språkvårdare som fruktat att de nuvarande krångliga engelska EU-texterna skall smitta av sig på svenskt offentligt språk har anledning att hälsa dessa brittiska klarspråkssignaler med glädje.

Birgitta Lindgren

Svenska språkvårdare har anledning att hälsa brittiska klarspråkssignaler med glädje.

Språkpolitiska utredningar

Det är inte bara i Sverige som man utreder det egna språkets ställning och hur man skall stärka det, hotet från engelskan o.s.v. Med inspiration från den svenska utredningen har man satt i gång motsvarande arbete i Norge och Finland, och liknande planer finns även på Island.

Birgitta Lindgren

SVENSKA SPRÅKNÄMNDEN

Svenska språknämnden är sammansatt av representanter för olika organisationer med intresse för svenska språket och svensk språkvård. Ordförande är professor Mats Thelander och sekreterare docent Olle Josephson, tillika föreståndare för sekretariatet.

Nämnden har till uppgift att följa det svenska språkets utveckling i tal och skrift och att bedriva språkvård. I samarbete med de övriga språknämnderna i Norden verkar nämnden för att bevara och stärka den nordiska språkgemenskapen.

Det dagliga arbetet utförs vid nämndens sekretariat av tio personer, varav sju språkvetare. Arbetet består i att bedriva viss forskning, att ge råd i språkfrågor åt

myndigheter, företag och enskilda, att granska texter, att medverka i konferenser och kurser, att utarbeta ordböcker och språkliga handledningar, att redigera skriftserien och tidskriften *Språkvård*.

Nämndens skriftserie omfattar för närvarande 84 nummer. I ordboksserien har hittills utkommit en dansk-svensk ordbok, en etymologisk ordbok, en svensk handordbok, en skolordlista (utgiven gemensamt med Svenska Akademien), en ordbok över nyord i svenskan, en lista över svenska ortnamn (utgiven gemensamt med Lantmäteriverket), en norsk-svensk ordbok och en skandinavisk ordbok.

Språkvård

38:e årgången ISSN 0038-8440

Redaktör och ansvarig utgivare: Olle Josephson

Redaktionssekreterare: Birgitta Lindgren, Jan Svanlund

Annonser i Språkvård: 08-442 42 00

Prenumerationspris för år 2002 (4 nummer) vid prenumeration direkt hos nämnden: för privatpersoner 107 kr + porto (125)

för företag och övriga 132 kr + porto (150)

Prenumeration genom expeditionen eller pg 197475-7, Svenska språknämnden

Redaktion och expedition: Svenska språknämnden, Box 20057, 104 60 Stockholm
tfn 08-442 42 00, fax 08-442 42 15

E-post: expedition@spraknamnden.se (för beställning);

info@spraknamnden.se (för språkfrågor och synpunkter på *Språkvård*)

Språknämnden på Internet: <http://www.spraknamnden.se>

Telefonrådgivning (vard. 09.00-12.00): 08-442 42 10

Tryck: Berlings Skogs, Trelleborg 2002

Tack till

Expressen

Göteborgs-Posten

ICA-kuriren

Norstedts Ordbok AB

Prima Vista – Företagsuniversitetet AB

Sveriges Television AB

Sydsvenska Dagbladet

Upsala Nya Tidning

Ångpanneföreningen AB

Östgöta-Correspondenten

som ger generöst ekonomiskt stöd
till Språknämndens verksamhet.